

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ВОЛИНСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ ЛЕСІ УКРАЇНКИ

Кафедра історії України та археології

На правах рукопису

ДЕМИДОВИЧ МИРОСЛАВА ОЛЕКСАНДРІВНА
НЕСТАНДАРТНІ УРОКИ З ІСТОРІЇ У ЗАКЛАДАХ ЗАГАЛЬНОЇ
СЕРЕДНЬОЇ ОСВІТИ

Спеціальність: 014 Середня освіта (Історія)

Освітньо-професійна програма «Середня освіта. Історія, правознавство»

Робота на здобуття освітнього ступеня «Магістр»

Науковий керівник:

КІНД-ВОЙТЮК НАТАЛІЯ ВАСИЛІВНА,

кандидат історичних наук, доцент

РЕКОМЕНДОВАНО ДО ЗАХИСТУ

Протокол № 5

засідання кафедри історії України та археології

від 14 листопада 2024 р.

Завідувач кафедри

_____ проф. Баран В. К.

ЛУЦЬК-2024

АНОТАЦІЯ

Демидович М. О. Нестандартні уроки з історії у закладах загальної середньої освіти, Луцьк, 2024. 105 с.

Магістерська робота присвячена дослідженню особливостей організації та проведення нестандартних уроків з історії у закладах загальної середньої освіти. В умовах сучасної української освіти є актуальним пошук нових, нестандартних методів та підходів до викладання історії, які здатні підвищити зацікавленість учнів, активізувати їхню пізнавальну діяльність та сприяти глибшому розумінню історичних подій і процесів. Магістерська робота присвячена аналізу та розробці нестандартних методів проведення уроків історії та правознавства в закладах загальної середньої освіти. Зокрема, розглянуто сучасні підходи, технології та інноваційні практики, спрямовані на підвищення ефективності навчального процесу, стимулювання пізнавальної активності учнів та формування історичних компетентностей. У роботі досліджено теоретичні та практичні аспекти застосування нетрадиційних уроків, їхній психолого-педагогічний вплив та особливості організації в умовах Нової української школи (НУШ).

У першому розділі проаналізовано історіографію та джерельну базу з теми, що включає огляд наукових досліджень з проблематики проведення нестандартних уроків, а також розгляд основних джерел, що сприяють розвитку методології. У другому розділі розкрито типологію нетрадиційних методів проведення уроків історії та правознавства, вивчено психолого-педагогічний досвід використання цих методів у сучасній школі, а також представлено класифікацію нестандартних форм організації навчання. Третій розділ присвячено методиці проведення нестандартних уроків з історії з використанням сучасних технологій, зокрема штучного інтелекту (ШІ). У розділі детально розглянуто технології проведення уроків в НУШ,

застосування інструментів ШІ та методику використання ChatGPT при викладанні історії, а також визначено рівень обізнаності вчителів історії щодо застосування технологій ШІ у професійній діяльності.

Наукова новизна дослідження полягає у комплексному підході до вивчення нестандартних методів викладання історії, особливій увазі до технологічних інновацій та визначенні їхнього місця в сучасній освітній практиці. Практична значимість роботи полягає у розробці методичних рекомендацій, які можуть бути використані педагогами для впровадження нестандартних уроків та технологій штучного інтелекту в освітній процес.

Нестандартні уроки, до яких відносяться інтегровані, уроки-подорожі, уроки-дебати, ігрові та проектні заняття, можуть стати ефективним засобом досягнення цих цілей.

Дослідження виявляє методичні особливості нестандартних уроків, їхній вплив на формування історичних компетентностей учнів та на їхню загальну успішність. У роботі аналізуються основні переваги нестандартних уроків у порівнянні з традиційними формами навчання. Зокрема, нестандартні підходи сприяють розвитку критичного мислення, уміння аналізувати історичні джерела, а також підвищують мотивацію до вивчення історії. Крім того, такі методи допомагають учням глибше зрозуміти зв'язок між історичними подіями та сучасністю, що є важливим для виховання свідомих громадян.

Хронологічні межі дослідження охоплюють кінець XIX – початок XXI століття, що дозволяє простежити розвиток методів викладання історії та аналізувати еволюцію підходів до організації навчання. Методологічну основу дослідження становлять положення педагогічної теорії, зокрема, дидактики, методики викладання історії та інноваційної педагогіки.

Практична значимість роботи полягає в розробці рекомендацій для організації нестандартних уроків з історії, які можуть бути застосовані вчителями у закладах загальної середньої освіти. Запропоновані методичні підходи сприятимуть підвищенню якості викладання історії, розвитку в учнів ключових компетентностей та заохоченню до навчання. Таким чином, дослідження не лише робить внесок у наукову методику викладання історії, а й пропонує практичні рішення, що можуть бути впроваджені у навчальний процес.

Ключові слова: нестандартні уроки, історія, методика викладання, Нова українська школа, штучний інтелект, ChatGPT, психолого-педагогічні аспекти, інноваційні методи навчання, педагогічна практика. середня освіта, інтегровані уроки, проектне навчання, критичне мислення, педагогічні інновації.

ABSTRACT

Demydovych M. O. Non-standard history lessons in general secondary education, Lutsk, 2024. 105 p.

This master's thesis is dedicated to examining the features of organizing and conducting non-standard history lessons in secondary schools. Given the current landscape of Ukrainian education, there is an increasing need to explore new, innovative methods and approaches to history teaching that can engage students, stimulate their cognitive activity, and promote a deeper understanding of historical events and processes. The thesis focuses on analyzing and developing unconventional methods for conducting history and civics lessons in secondary schools. Specifically, it addresses contemporary approaches, technologies, and innovative practices aimed at enhancing the learning process, encouraging students' cognitive engagement, and fostering historical competencies. The study examines theoretical and practical aspects of using non-traditional lessons, their psychological and pedagogical impact, and the particularities of organizing them within the framework of the New Ukrainian School (NUS).

The first chapter analyzes the historiography and source base on this topic, including a review of scholarly research on non-standard lessons and a discussion of key sources that support methodological development. The second chapter reveals the typology of unconventional methods for conducting history and civics lessons, explores the psychological and pedagogical experience of using these methods in modern schools, and presents a classification of non-standard forms of lesson organization. The third chapter is dedicated to the methodology of conducting non-standard history lessons using modern technologies, specifically artificial intelligence (AI). This chapter details the technologies employed in the NUS, the application of AI tools, and the methodology of using ChatGPT in

history instruction, as well as evaluates the awareness of history teachers about incorporating AI technologies into their professional activities.

The scientific novelty of this study lies in its comprehensive approach to studying non-standard teaching methods in history, with a focus on technological innovations and defining their role in contemporary educational practice. The practical significance of the work is in the development of methodological recommendations that teachers can use to implement non-standard lessons and AI technologies in the educational process. Non-standard lessons, which include integrated lessons, lesson-travel, debate lessons, game-based and project-based classes, can be effective means for achieving these goals.

The study identifies the methodological specifics of non-standard lessons, their impact on shaping students' historical competencies, and their overall academic performance. It compares the main advantages of non-standard lessons with traditional teaching forms, noting that unconventional approaches foster critical thinking, enhance students' ability to analyze historical sources, and increase motivation to study history. Additionally, such methods help students gain a deeper understanding of the connection between historical events and modernity, which is vital for cultivating informed citizens.

The research covers the chronological span from the late 19th to the early 21st century, allowing for an examination of the development of history teaching methods and the evolution of approaches to organizing education. The methodological foundation of the study is rooted in pedagogical theory, particularly didactics, history teaching methodology, and innovative pedagogy.

The practical significance of the work lies in the development of recommendations for organizing non-standard history lessons that can be applied by teachers in secondary education institutions. The proposed methodological

approaches contribute to improving the quality of history instruction, developing key competencies in students, and fostering their motivation to learn. Thus, this research not only contributes to the scholarly methodology of history teaching but also offers practical solutions that can be integrated into the educational process.

Key words: non-standard lessons, history, teaching methodology, New Ukrainian School, artificial intelligence, ChatGPT, psychological and pedagogical aspects, innovative teaching methods, pedagogical practice, secondary education, integrated lessons, project-based learning, critical thinking, pedagogical innovations.

ЗМІСТ

ВСТУП	9
РОЗДІЛ 1. ІСТОРИОГРАФІЯ, ДЖЕРЕЛА ТА МЕТОДОЛОГІЯ ДОСЛІДЖЕННЯ	13
1.1 Стан наукового вивчення проблеми	13
1.2 Джерельна база.....	19
1.3.Теоретико-методологічні засади дослідження.	21
Висновки до розділу 1	23
РОЗДІЛ 2.АНАЛІЗ НЕСТАНДАРТНИХ МЕТОДІВ ПРОВЕДЕННЯ УРОКІВ ІСТОРІЇ.....	26
2.1 Характеристика, типології нетрадиційних методів проведення уроків.	26
2.2. Дослідження психолого-педагогічного досвіду з нестандартними методами навчання в сучасній школі.....	38
2.3 Класифікація нестандартних форм організації навчання. Типи нестандартних уроків.....	42
Висновки до розділу 2	59
РОЗДІЛ 3 МЕТОДИКА ПРОВЕДЕННЯ НЕСТАНДАРТНИХ УРОКІВ З ІСТОРІЇ.....	61
3.1.Технології проведення нестандартних уроків історії в НУШ.....	61
3.2 Використання ІІІ на уроках історії.	78
3.3. Методика використання ChatGPT при викладанні історії.....	80
3.4. Визначення стану обізнаності вчителів історії на предмет застосування технологій ІІІ у їх професійній діяльності.....	84
Висновки до розділу 3	88
ВИСНОВКИ.....	89
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	95
ДОДАТКИ.....	105

ВСТУП

Актуальність теми.

Національна доктрина розвитку освіти у XXI столітті, Закон України «Про освіту», Закон України «Про загальну середню освіту», Концепція «Нова українська школа» визначають новий напрямок розвитку освіти в Україні, звертаючи увагу на інтерактивність, інноваційність та гуманістичний підхід до навчання, які покликані покращити якість освіти та підготувати молоде покоління до викликів сучасного світу. Індивідуалізація навчання, врахування різноманітності здібностей та інтересів учнів – ось ключові аспекти, які стають центральними в сучасних освітніх підходах.

Нетрадиційні методи і форми навчання можуть бути дуже ефективними в досягненні цих цілей, оскільки вони можуть бути адаптовані до індивідуальних потреб і особливостей кожного учня. Разом з тим, стимулювання позитивної мотивації щодо здорового способу життя також є надзвичайно важливим аспектом у сучасній освіті. Навчання, яке не лише надає знання, а й надихає та мотивує учнів до здорового способу життя, може суттєво вплинути на їхнє майбутнє. Таким чином, дослідження та впровадження нетрадиційних форм навчання на уроках історії є необхідними для підготовки молодого покоління до життя в сучасному світі.

У сучасній освіті значна увага приділяється пошуку нових форм і методів викладання, які сприяють активізації пізнавальної діяльності учнів, розвитку критичного мислення та здатності до самоаналізу. Нестандартні уроки з історії у закладах загальної середньої освіти є ефективним інструментом, що дозволяє формувати в учнів комплексне розуміння історичних процесів, поглиблювати знання та стимулювати інтерес до предмета. Актуальність теми визначається необхідністю адаптувати освітній процес до вимог сучасного інформаційного суспільства, де вміння критично

мислити, аналізувати та розуміти історичний контекст стає особливо важливим.

Мета дослідження: полягає у визначенні методів і підходів до організації нестандартних уроків з історії, а також у розробці рекомендацій для їх впровадження у закладах загальної середньої освіти з метою підвищення ефективності викладання історії.

Завдання магістерської роботи:

1. Дослідити теоретичні основи та методичні підходи до організації нестандартних уроків з історії.
2. Проаналізувати існуючий досвід проведення нестандартних уроків у сучасній українській освіті.
3. Визначити педагогічні умови, необхідні для ефективної реалізації нестандартних уроків з історії.
4. Розробити методичні рекомендації для проведення нестандартних уроків з історії у закладах загальної середньої освіти.
5. Оцінити вплив нестандартних уроків на засвоєння учнями історичного матеріалу та формування в них ключових компетентностей.

Об'єктом дослідження є процес викладання історії у закладах загальної середньої освіти.

Предмет дослідження – методика проведення нестандартних уроків з історії та їхній вплив на результати навчання учнів.

Хронологічні межі дослідження охоплюють 1991-2024 рр., що дозволяє дослідити розвиток підходів до викладання історії та еволюцію методик у контексті змін в освіті.

Методологічні засади магістерської роботи базуються на теоретичних засадах педагогіки, дидактики, історії педагогіки та методики викладання історії, що дозволяє комплексно розглянути питання організації та проведення нестандартних уроків.

Методи дослідження. Відповідно до мети і завдань магістерської роботи використовувалися загальнонаукові та спеціальні історичні методи. Застосовано структурно-системний метод, який дозволив розглянути об'єкт дослідження як єдине ціле. Із загальнологічних методів застосовувався метод аналізу, а з емпіричних – метод аналізу доступних джерел і наукової літератури.

У ході підготовки магістерської роботи перевага надавалася конкретним історичним методам – хронологічному та діахронному (періодизації). Застосовувалися порівняльно-історичний, ретроспективний методи, а також метод класифікації.

У процесі роботи використано комплекс методів: теоретичний аналіз літератури, педагогічний експеримент, спостереження, анкетування, інтерв'ю, а також методи кількісного та якісного аналізу отриманих результатів.

Наукова новизна магістерської роботи: дослідження полягає у розробці науково обґрунтованих методичних підходів до організації нестандартних уроків з історії, адаптованих до сучасних умов освіти, а також у визначенні їхнього впливу на навчальні досягнення учнів.

Практична значимість магістерської роботи: розроблені в роботі методичні рекомендації можуть бути використані вчителями історії для організації та проведення нестандартних уроків, що сприятиме підвищенню зацікавленості учнів, покращенню їхніх знань та формуванню історичних компетентностей.

Апробація результатів магістерської роботи. Положення дослідження апробовано на VI Міжнародній науково–практичній конференції молодих учених, студентів та аспірантів (Луцьк, 11.11.2022 р) та у педагогійній діяльності на посаді вчителя історії у КЗЗЗСО «Луцькому ліцеї №21 імені М. Кравчука». Це відображено у публікації.

Петрик М. О. Кейс-метод як новий тренд в освіті. *Актуальні проблеми розвитку природничих та гуманітарних наук* : збірник матеріалів VI Міжнар. наук.практ. конф. (11 листопада 2022 р.) / відп. ред. Голуб Г.С., Зінченко М. О. Луцьк, 2022. 500 с. С. 72-74 [70].

Структура магістерської роботи. Робота складається із вступу, основної частини, що містить три розділи, висновків, списку використаних джерел та додатків [А-М]. Загальний обсяг дослідження складає 117 сторінок, основний текст – 93 сторінка, список використаних джерел та літератури – 104 позицій, 11 додатків.

РОЗДІЛ 1. ІСТОРИОГРАФІЯ, ДЖЕРЕЛА ТА МЕТОДОЛОГІЯ ДОСЛІДЖЕННЯ

1.1 Стан наукового вивчення проблеми

Історіографія з проблематики проведення нестандартних уроків з історії у закладах загальної середньої освіти відображає багатогранний підхід до методики викладання та розвитку історичної освіти в умовах змінюваної освітньої парадигми. Вагому частину досліджень займають питання застосування інноваційних методів, таких як проектне навчання, інтерактивні технології, дебати, рольові ігри, а також використання цифрових ресурсів і методів критичного мислення. Запропонована система нетрадиційних уроків історії дозволяє не лише навчати, але й розвивати мислення учнів. На таких уроках передбачається постановка перед учнем навчальних проблем, які вимагають від нього застосувати історичний матеріал, аналізувати умови завдань, порівнювати, синтезувати і врешті-решт узагальнювати його. Тобто навчання перетворюється на активний розумовий процес, а його результат розглядається як результативне завершення психічного процесу мислення.

Нове пробудження інтересу до методики уроку історії, і особливо нетрадиційних уроків як форми інноваційної діяльності вчителів та учнів, пояснюється цілою смугою причин. В першу чергу - бажанням педагогів-новаторів в умовах кризи системи освіти підвищити якість навчального процесу за рахунок вдосконалення традиційного уроку та впровадження нових форм організації навчання [23].

У цей період починають досліджуватися теоретичні підходи щодо визначення поняття «нетрадиційна форма уроку» (А. Бобирьов, Д. Десятов, О. Пометун, О. Желіба). При цьому автори більшості публікацій основну увагу приділяють опису методики окремих уроків такого типу, тобто

зосереджують свою увагу на організаційному та змістовному аспектах, залишаючи поза увагою дидактичну характеристику нового типу уроку [9; 26-28, 74-78; 332-33.]

Другим напрямком діяльності став творчий пошук вітчизняних методистів, спрямований на педагогічні розробки, новаторські знахідки нових підходів в уроці історії (К. Баханов, В. Власов, Ю. Комаров, С. Панченко, О. Удот, О. Мокрогуз, Л. Мочкіна, Н. Яковенко) [6-7; 14; 44-45; 61; 68; 99-100].

Основна увага тут зосереджена насамперед на уроці, розробляючи не педагогічну технологію взагалі, а створюючи саме нову технологію уроку. Тому перед сучасною методичною наукою стоїть завдання розробити і впровадити у навчальний процес методичне забезпечення засвоєння системи нетрадиційних уроків під час вивчення історичних курсів в школі взагалі, та в окремих класах загальноосвітньої школи, зокрема. Аналіз наукової літератури показує, що проблематика нестандартних уроків охоплює як теоретичні аспекти, так і практичні інтерпретації впровадження новітніх педагогічних технологій.

Традиційні уроки вчитель проводить кожного дня, вони вже знайомі кожному учню. Зараз нове покоління дітей, а тому традиційні уроки стають малоефективними у навчально-виховному процесі. Для того аби учням було цікаво навчатися і це було корисно для них, використовують нестандартні уроки. В. Ягупов та І. Підласий стверджують, що нестандартний урок - це імпровізоване навчальне заняття, яке має нетрадиційну (невстановлену) структуру [97; 83].

Л. Дубровська. зазначає, що нестандартний урок - це урок, позбавлений шаблону, трафарету в його організації, він ґрунтується на оригінальному, творчому підході у визначенні змісту, методів, засобів навчання [30, 15].

І. Малафіїк визначає нестандартний урок як урок, в якого його традиційні елементи виконуються нетрадиційними способами і на цій основі структура цього уроку суттєво відрізняється від структури традиційного уроку [54, 281].

На нашу думку, нестандартний урок - це урок, який має незвичайний підхід до його організації та форми проведення. І.П Підласий вважає, що думки педагогів на нестандартні уроки розходяться: одні бачать в них прогрес педагогічної думки, правильний крок у напрямку демократизації школи, а інші, навпаки, вважають такі уроки небезпечним порушенням педагогічних принципів, вимушеним відступом педагогів під натиском обледаціли учнів, які не бажають і не вміють серйозно трудитися [74, 68].

Проведення та організація нестандартних уроків під силу лише творчим педагогам. Під час таких уроків може відбуватися безпосередня або опосередкована педагогічна взаємодія. За безпосередньої вчитель та учні разом розв'язують навчальні завдання, а за опосередкованої взаємодії учні виконують самостійно завдання, що отримали від вчителя.

На думку І. Зайченко та М. Гречко, нестандартні уроки мають такі істотні ознаки [34, 78]:

— фактична тривалість уроку збільшується за рахунок включення учнів у підготовку. Власне проведення самого уроку стає кінцевим результатом всієї підготовчої роботи;

→ активне включення дітей в організацію навчально-виховного процесу;

→ хоча б один елемент уроку виконується нетрадиційним способом; → нестандартна форма уроку;

→ гнучка структура уроку;

→ творчий підхід вчителя у визначення змісту, методів, засобів навчання;

→ максимальна реалізація міжпредметних зв'язків;

→ активне застосування групових форм роботи [34, 89]:

Л. Мочкіна зазначає, що у творчому досвіді вчителів України існує близько п'ятдесяти нестандартних форм організації навчально-виховного процесу. Єдина класифікація нестандартних уроків ще не склалася, хоча добірка їх уже досить різноманітна [60, 39]. Дослідниця Н. Волкова виокремлює такі типи нестандартних уроків [16, 383-385]:

1) уроки змістовної спрямованості: основа - взаємини між учнями, засновані на змісті програмного матеріалу - уроки-семінари, уроки-конференції, уроки-лекції;

2) уроки на інтегративній основі : (уроки-комплекси, урокипанорами)їм властиве викладання матеріалу кількох тем блоками, розгляд об'єктів, явищ в їх цілісності та єдності. Проводять такий урок кілька вчителів, один з яких ведучий; поєднують різні предмети: історію та музику, географію та іноземну мову тощо;

3) уроки міжпредметні: Мета їх — «спресувати» споріднений матеріал кількох предметів;

4) уроки-змагання: (уроки-КВК, уроки-аукціони, уроки -турніри, урокивікторини, уроки-конкурси) ці уроки передбачають поділ дітей на групи, які змагаються між собою, створення експертної групи, проведення різноманітних конкурсів, оцінювання їх результатів, нарахування певної кількості балів за правильність і повноту відповідей;

5) уроки суспільного огляду знань (уроки-творчі звіти, уроки-заліки, уроки-експромт-екзамени, уроки-консультації, уроки-взаємонавчання, урокиконсиліуми): особливості цих уроків полягають в опрацюванні найскладніших розділів навчальної програми, відсутності суб'єктивізму при оцінюванні (експертами виступають учні, дорослі, батьки). Вони спонукають до активної самостійної пізнавальної діяльності, вивчення додаткової літератури. Проводять їх наприкінці чверті, семестру, року [16, 151];

6) уроки комунікативної спрямованості (уроки-усні журнали, урокидіалоги, уроки-роздуми, уроки-диспути, уроки-прес-конференції, урокирепортажі, уроки-панорами, уроки-протиріччя; уроки-парадокси). Вони передбачають використання максимально різноманітних мовних засобів, самостійне опрацювання матеріалу, підготовку доповідей, виступи перед аудиторією, обговорення, критику або доповнення опонентів; сприяють 16 розвитку комунікативних умінь, навичок самостійної роботи.

Підготовка доповідей розвиває мислення, пробуджує інтерес, перетворює малоцікаве повторення на захоплююче зіставлення точок зору;

7) уроки театралізовані (уроки-спектаклі, уроки-концерти, кіноуроки, дидактичний театр). Проводять їх у межах діючих програм і передбаченого навчальним планом часу, вони викликають емоції, збуджують інтерес до

навчання, спираючись переважно на образне мислення, фантазію, уяву учнів;
 8) уроки-подорожування, уроки-дослідження (уроки-пошуки, урокирозвідки, уроки-лабораторні дослідження, уроки-заочні подорожування, урокиекспедиційні дослідження, уроки-наукові дослідження). Такі уроки є цікавими для дітей, чиї інтереси мають романтичну, фантастичну спрямованість. Пов'язані з виконанням ролей, відповідним оформленням, умовами проведення, витівками;

9) уроки з різновіковим складом учнів: їх проводять з учнями різного віку, спресовуючи у різні блоки матеріал одного предмета, що за програмою вивчається у різних класах [16, 153];

10) уроки-ділові, рольові ігри (уроки-суди, уроки-захисти дисертацій, уроки — «Слідство ведуть знавці», уроки-імпровізації, уроки-імітації): вони передбачають виконання ролей за певним сценарієм, імітацію різнопланової діяльності, життєвих явищ. Особливо цінною є навчальна гра для школярів молодших класів, у яких конкретне образне мислення переважає над абстрактним.

11) уроки драматизації (драматична гра, драматизація розповіді, імпровізована робота у пантомімі, тіньові п'єси, п'єси з ляльками і маріонетками, усі види непідготовленої драми — діяльність, де неформальна драма створюється самими учасниками гри). Ці уроки спрямовані на розвиток співробітництва і єдності у навчальній групі. Драматизація є засобом надання навчальному матеріалу і навчальному процесу емоційності, забезпечує міжпредметні зв'язки з літератури, історії, предметів естетичного циклу тощо.

12) уроки-психотренінги: використовують їх при навчанні дітей різного віку. Психотренінги загострюють сприйняття, поліпшують розумову

діяльність. Навчання прийомів самоконтролю, самоорганізації, самодисципліни, розвиток активності сприяють психокорекції особистості. Під час проведення уроків психотренінгів важливо підтримувати в учнів прагнення до пошуку нових і нестандартних рішень, забезпечити емоційну підтримку, переживання успіху. Дітям повинні приносити радість і гра, і спілкування з ровесниками, і пізнання нового.

Отже, нестандартний урок - це урок нового типу. Він є більш цікавим, продуктивним. В сучасному світі він використовується доволі часто вчителями-практиками, хоча цей вид виник ще у 80 рр. ХХ століття. На відміну від стандартних уроків, вони мають більш гнучку структуру.

Під час навчально-виховного процесу характеризуються особливо довірчою атмосферою між вчителем та учнями. Єдиної класифікації таких уроків не існує, але вони дуже різноманітні. Історіографія проведення нестандартних уроків з історії показує, що сучасні дослідження акцентують увагу на інтерактивності, використанні технологій та розвитку критичного мислення учнів. Методики, які раніше вважалися експериментальними, сьогодні все частіше стають стандартом у викладанні історії, надаючи нові можливості для глибшого та активного засвоєння історичних знань. Враховуючи глобальні тенденції у освіті, впровадження цих методів є важливим кроком до розвитку навчальної практики в умовах нової української школи та сучасного освітнього середовища [16, 330].

1.2 Джерельна база

Сучасний урок історії вимагає від педагога особистісно орієнтованого підходу до учнів. Тому готуючись до кожної зустрічі з вихованцями необхідно продумувати його структуру та мету, визначати методи та прийоми, які варто використати, які інноваційні технології можна

застосовувати. Адже педагогічна діяльність за своєю суттю – творча, і щоб досягти значних результатів, необхідно відбирати ті методи та форми освітньої діяльності, що зміцнюють позиції у взаєминах «учитель-учень». Водночас варто постійно вносити елементи новизни, інтеграції, щоб викликати інтерес до вивчення історії.

Наказом МОН від 29.08.2024 №1225 затверджено професійний стандарт «Вчитель закладу загальної середньої освіти». Його розроблено на заміну професійного стандарту за професіями «Вчитель початкових класів закладу загальної середньої освіти», «Вчитель закладу загальної середньої освіти», «Вчитель з початкової освіти (з дипломом молодшого спеціаліста)», затвердженого наказом Міністерства розвитку економіки, торгівлі та сільського господарства України від 23.12.2020 № 2736 [25]

У 2024/2025 навчальному році освітній процес у закладах загальної середньої освіти організовується з дотриманням вимог [Санітарного регламенту](#) та має бути спрямованим на реалізацію Державних стандартів:

- базової середньої освіти ([Постанова КМУ від 30.09.2020 № 898 зі змінами](#));
- базової та повної загальної середньої освіти ([Постанова КМУ від 23.11.2011 № 1392](#)).

Також заклади освіти мають врахувати досягнення впровадження реформи НУШ та подолання викликів, зумовлених особливостями освітнього процесу в умовах воєнного стану, зокрема і подолання освітніх втрат.

Організація освітнього процесу здійснюється відповідно до освітніх програм, розроблених закладами освіти на основі [Типових освітніх програм](#).

Для 5-7 класів і 8-х класів пілотних закладів освіти освітні програми складаються на основі оновленої Типової освітньої програми для 5–9 класів закладів загальної середньої освіти ([наказ МОН від 09.08.2024 №1120](#)).

Заклади загальної середньої освіти можуть використовувати в освітньому процесі лише ту навчальну літературу, що має грифи МОН («Рекомендовано Міністерством освіти і науки України», «Схвалено для використання в освітньому процесі») або висновок «Схвалено для використання в загальноосвітніх навчальних закладах».

Перелік навчальної літератури та навчальних програм, що мають відповідні грифи, постійно оновлюється і доступний [на офіційному вебсайті ДНУ «ІМЗО» \[13\]](#).

Використання нетрадиційних уроків має значний потенціал для вдосконалення освіти в загальноосвітніх школах. Перспективи їх впровадження зумовлені потребою адаптації навчального процесу до сучасних вимог, зокрема, до цифровізації освіти, розвитку критичного мислення учнів та підвищення їхньої мотивації до навчання.

Отже, розвиток нетрадиційних уроків в ЗЗСО є важливим аспектом сучасної педагогічної практики, що дозволяє впроваджувати інноваційні методи та технології в навчальний процес. Це дозволяє не лише покращити якість навчання, але й підготувати учнів до сучасних викликів, розвиваючи їх здатність самостійно здобувати знання, працювати в команді та критично мислити.

1.3. Теоретико-методологічні засади дослідження.

Методологія дослідження базувалася на принципах історизму, об'єктивності, послідовності, наукового плюралізму та системності. Цей підхід забезпечив абстрагування від суб'єктивних політичних поглядів і отримання об'єктивних наукових висновків.

□ Освітні концепції та теорії:

- Теорія активного навчання (Дж. Дьюї, Ж. Піаже, Л. Виготський): обґрунтовує використання інтерактивних і нестандартних методів, що залучають учнів до активного пізнання.
- Концепція особистісно орієнтованого навчання (О. Сухомлинський): акцентує увагу на індивідуальних потребах та інтересах учнів.
- Ідеї інтегрованого навчання, які дозволяють поєднувати історію з іншими предметами (наприклад, літературою чи мистецтвом).

□ Психолого-педагогічні основи:

- Мотивація учнів (А. Маслоу, Ф. Герцберг).
- Формування критичного мислення (Р. Пол, Л. Елдер).
- Соціокультурний підхід у навчанні, який враховує контекст сучасного суспільства.

□ Методи дослідження:

- Теоретичні методи:
 - Аналіз педагогічної літератури з питань нестандартних уроків.
 - Систематизація досвіду викладання історії.
 - Порівняння ефективності різних форм і методів.
- Емпіричні методи:
 - Анкетування та опитування вчителів та учнів щодо сприйняття нестандартних уроків.
 - Проведення експериментальних уроків із застосуванням нестандартних методів.
 - Спостереження за навчальною діяльністю учнів.
- Практичні методи:

- Розробка сценаріїв нестандартних уроків (рольові ігри, екскурсії, інтерактивні лекції).
- Використання сучасних інформаційно-комунікаційних технологій.

□ Методичний інструментарій:

- Опитувальники для визначення рівня зацікавленості учнів.
- План-конспекти нестандартних уроків.
- Тести для перевірки ефективності засвоєння знань.

Принципи дослідження

- Принцип інтегративності: поєднання традиційних та інноваційних методів.
- Принцип діяльнісного підходу: акцент на активній участі учнів у процесі навчання.
- Принцип індивідуалізації: адаптація нестандартних форм до рівня підготовки та потреб учнів.
- Принцип проблемності: створення умов для самостійного вирішення учнями історичних задач.

Висновки до 1 розділу

Аналіз історіографії джерел, пов'язаних з нетрадиційними уроками в загальноосвітніх школах (ЗЗСО), вказує на багатогранність підходів до організації навчального процесу. Під науковою категорією "нетрадиційні уроки" зазвичай розуміються такі уроки, які відрізняються від стандартної форми, включаючи використання інноваційних технологій, інтерактивних методів, проектних та ігрових форм навчання, а також методів розвитку критичного мислення. Ці підходи сприяють розвитку креативності, ініціативності та самостійності учнів, підвищуючи рівень їхнього залучення в

процес навчання Найбільше уваги в джерелах приділено інтерактивним методам, проектному навчанню та використанню мультимедійних технологій. Інтерактивні методи, зокрема, включають різноманітні форми роботи, такі як дебати, рольові ігри, дискусії, ігрові методи та інші підходи, що стимулюють активну участь учнів у навчальному процесі. Проектні методи навчання, в свою чергу, дозволяють учням більш глибоко вивчати предмет через самостійну дослідницьку діяльність, допомагаючи розвивати навички самоконтролю та організаційні здібності.

У сучасній педагогіці велике значення надається застосуванню інформаційних технологій на уроках. Мультимедійні технології, інтерактивні карти, відеоматеріали, онлайн-ресурси, а також використання соціальних мереж для навчання історії дають можливість представити матеріал у більш наочний та доступний спосіб. Це сприяє розвитку в учнів навичок роботи з різними джерелами інформації, а також підвищує рівень їх медіаграмотності.

Велику увагу науковці приділяють розвитку критичного мислення в учнів. Застосування проблемно-діяльнісного підходу, аналіз історичних джерел, розв'язання проблемних завдань дозволяє учням не лише засвоювати інформацію, але й формувати навички її аналізу та інтерпретації. Дослідження через самостійну роботу та аналіз реальних історичних подій є важливими аспектами в підготовці учнів до життя в інформаційному суспільстві. Психолого-педагогічні аспекти проведення нетрадиційних уроків є важливими для забезпечення ефективного навчального процесу. Метою таких уроків є не лише засвоєння фактів, а й формування позитивної мотивації до навчання, розвиток комунікативних здібностей, а також стимулювання активної участі учнів в обговореннях та різних формах роботи.

Джерельна база магістерської роботи включає як теоретичні, так і практичні дослідження з теми нетрадиційних уроків. Основні джерела — це монографії, наукові статті, методичні посібники, роботи з інтерактивних технологій, а також законодавчі акти, що регулюють процес навчання в Україні (зокрема, Державний стандарт базової середньої освіти).

РОЗДІЛ 2. АНАЛІЗ НЕСТАНДАРТНИХ МЕТОДІВ ПРОВЕДЕННЯ УРОКІВ ІСТОРІЇ

2.1 Характеристика, типології нетрадиційних методів проведення уроків.

Нестандартний урок - це імпровізоване навчальне заняття, що має нетрадиційну (невстановлених) структуру. Думки педагогів на нестандартні уроки розходяться: одні бачать в них прогрес педагогічної думки, правильний крок у напрямку демократизації школи, а інші, навпаки, вважають такі уроки небезпечним порушенням педагогічних принципів, вимушеним відступом педагогів під натиском розлінилих учнів, які не бажають і не вміють серйозно працювати [51,44].

Урок, проведений нестандартно, стимулює творчість учителя і його вихованців, створює сприятливі умови для співробітництва учнів один з одним і з учителем. До таких уроків слід готуватись особливо ретельно, а тому нетрадиційні уроки проводяться не так вже й часто.

У педагогічній літературі вирізняють різні типи нетрадиційних уроків. Найбільшого поширення набули нетрадиційні уроки за такими формами:

- 1) урок-вистава;
- 2) урок-змагання;
- 3) урок-естафета;
- 4) урок взаємного навчання;
- 5) урок із груповою формою роботи;
- 6) урок, який проводять самі учні;
- 7) урок-«наукове дослідження»;
- 8) урок творчих звітів (урок творчості);

- 9) урок конкурсів;
- 10) урок-вікторина;
- 11) урок фантазії;
- 12) урок-конференція;
- 13) урок-семінар;
- 14) урок-рольова гра (урок-ділова гра);
- 15) урок-експериментальне дослідження;
- 16) урок-«гонка-марафон»;
- 17) урок-ода;
- 18) урок-диспут (урок-діалог) [61, 124];;
- 19) інтегрований (міжпредметний) урок;
- 20) урок-подорож;
- 21) урок-казка;
- 22) театралізований урок;
- 23) урок-гра у формі інтерв'ю, прес-конференції, суду тощо;
- 24) урок-гра, що є імпровізацією популярних телепередач (КВК, «Полі чудес», «Що? Де? Коли?») [55, 78]:.

Одним з найефективніших засобів, що поєднує навчальну, розвиваючу і виховну функції, є дидактична гра. До участі в такій грі обов'язково залучаються всі учні класу. Суттєвою ознакою дидактичної гри є наявність чітко визначеної мети навчання й відповідного педагогічного результату. Основними структурними компонентами дидактичної гри є ігровий задум,

правила гри, ігрові дії, пізнавальний зміст (дидактичні завдання), обладнання та результати гри.

Ігрова форма занять створюється на уроках за допомогою ігрових прийомів та ситуацій, реалізація яких відбувається за такими основними напрямками:

- дидактична мета ставиться у формі ігрового завдання;
- навчальна діяльність учнів підпорядковується правилам гри;
- до навчальної діяльності вводиться елемент змагання, який перетворює дидактичну задачу в ігрову;
- успішність, виконання дидактичного завдання пов'язується з ігровим результатом.

Аналіз педагогічної літератури дозволив виділити декілька десятків типів нестандартних уроків. Їх назви дають деяке уявлення про цілі, завдання, методика проведення таких занять. Перелічимо найбільш поширені типи нестандартних уроків [62, 78].

Вчителями розроблено багато методичних прийомів, нововведень, новаторських підходів до проведення різних форм занять. За формою проведення можна виділити наступні групи нестандартних уроків:

1. Уроки в формі змагання та ігри: конкурс, турнір, естафета (лінгвістичний бій), дуель, КВН, ділова гра, рольова гра, кросворд, вікторина і т.п.

2. Уроки, що базуються на формах, жанрах і методи роботи, відомих у суспільному практиці: дослідження, винахідництво, аналіз першоджерел, коментарі, мозкова атака, інтерв'ю, репортаж, рецензія.

3. Уроки, засновані на нетрадиційній організації навчального матеріалу: урок мудрості, одкровення, урок-блок, урок-«дублер» починає діяти» [68, 39].

4. Уроки, що нагадують публічні форми спілкування: прес-конференція, аукціон, бенефіс, мітинг, регламентована дискусія, панорама, телепередача, телеміст, рапорт, діалог, «жива газета», усний журнал.

5. Уроки, що спираються на фантазію: урок-казка, урок-сюрприз, урок-подарунок від Хоттабича.

6. Уроки, засновані на імітації діяльності установ і організацій: суд, наслідок, трибунал, цирк, патентне бюро, вчена Рада.

7. Перенесені в рамках уроку традиційні форми позакласної роботи: КВК, «Слідство ведуть знавці», ранок, спектакль, концерт, інсценування художнього твору, диспут, «посиденьки», «клуб знавців».

8. Інтегровані уроки [76, 67].

9. Трансформація традиційних способів організації уроку: лекція-парадокс, парний опитування, експрес-опитування, урок-залік (захист оцінки), урок-консультація, захист читацького формуляра, телеурок без телебачення [92, 233].

Рекомендації з проведення нестандартних уроків.

1. Нестандартні уроки слід використовувати як підсумкові при узагальненні та закріпленні знань, умінь і навичок учнів;

2. Занадто часте звернення до подібних форм організації навчального процесу недоцільно, оскільки це може призвести до втрати стійкого інтересу до навчального предмету і процесу навчання;

3. Нетрадиційного уроку повинна передувати ретельна підготовка і в першу чергу розробка системи конкретних цілей навчання і виховання;

4. При виборі форм нетрадиційних уроків викладачу необхідно враховувати особливості свого характеру і темпераменту, рівень підготовленості і специфічні особливості класу в цілому і окремих учнів;

5. Інтегрувати зусилля вчителів при підготовці спільних уроків, доцільно не тільки в рамках предметів природничо-математичного циклу, а й виходячи на предмети гуманітарного циклу;

6. При проведенні нестандартних уроків керуватися принципом «з дітьми та для дітей », ставлячи однією з основних цілей виховання учнів в атмосфері добра, творчості, радості.

Приклади підготовки до нестандартних уроків:

урок-залік, дискусія, семінар.

Урок-залік.

Залік виконує не лише контролюючу функцію, а й основне його призначення -- систематизувати та узагальнювати матеріал по темі або розділу, уточнити знання з основних питань.

Для заліку можна використовувати підсумкові уроки, уроки узагальнюючого повторення або уроки контролю та перевірки знань, умінь і навичок. У календарно-тематичному плані заздалегідь передбачити теми, за якими буде залік (3-4 на рік) [47, 7-8].

Етапи підготовки та проведення уроку-заліку

1. Попередня підготовка до уроку-заліку.

2. Проведення уроку-заліку.

3. Підведення підсумків і внесення коректив.

1 етап - попередня підготовка

Підготовча робота починається на першому вступному уроці з теми. Учитель аналізує вимоги програми з теми, визначає кінцевий результат. Визначає цілі уроку-заліку, складає питання і завдання, з огляду на три рівня засвоєння:

1. Розуміння, запам'ятовування, відтворення матеріалу,
2. Застосування знань і умінь у знайомій ситуації,
3. Застосування знань і умінь у новій ситуації.

Учитель повідомляє тему та дату проведення уроку-заліку, його місце і значення у вивченні нової теми; знайомить з вимогами, які будуть пред'явлені на заліку, з питаннями і завданнями різних рівнів; пропонує індивідуальні завдання з тим питань, в яких деякі учні раніше не розбиралися; знайомити з матеріалами стенду «Готуйся до заліку», який вивішується в кабінеті.

На стенді

1. Перелік знань, умінь і навичок.
2. Запитання і завдання.
3. Поради щодо організації різних видів навчальної діяльності: пам'ятки, алгоритми, плани та зразки відповідей на найбільш складні питання (можна в кишеньках) [37, 12]. .

4. Література по темі

В ході підготовки

1. Поточна перевірка знань, умінь і навичок.

2. Організація роботи консультантів.

II етап - проведення заліку.

На заліковій уроці присутні всі учні, але опитувати можна частину з них, пропонуючи їм диференційовані завдання з урахуванням результатів поточних перевірок.

Звільнені від здачі заліку чи виконують додаткові завдання підвищеної труднощі, або допомагають вчителю приймати залік, отримавши перед цим відповідний інструктаж. Можливий варіант, коли частина завдань на заліковій уроці виконати не весь клас, а лише окремі учні (з урахуванням підсумків поточної перевірки). Можна використовувати різні форми проведення заліку (письмове опитування по картками-завданнями, виконання двох-трьох залікових робіт, комбінований опитування, фронтальний або індивідуальний і т.д.) і в залежності від змісту, теми, мети перевірки, складу учнів, але слід прагнути, щоб види робіт були звичними для учнів. На заліковій уроці перевіряти сформованість складних понять, умінь і навичок по темі.

III етап - підведення підсумків роботи.

Оцінка праці учнів.

Урок-дискусія.

Дискусія - Це суперечка, словесне змагання, в якому кожен відстоює свою думку. Сама природа цієї форми спілкування визначає її демократичність: «У суперечках немає ні вищих, ні нижчих, ні звань, ні імен: важлива лише одна істина, перед якою рівні всі» (Р. Роллан).

Оскільки дискусія - це суперечка, то основні цілі її проведення наступні:

1) з'ясування різних точок зору, зіткнення яких допоможе знайти істину, що, безсумнівно, сприяє не лише поглибленню знань, але і формування світогляду школярів;

2) виховання в учнів культури мовного спілкування під час суперечки; формування вміння дискутувати, просто і зрозуміло викладати свою точку зору, переконливо її доводити, спокійно вислуховувати доводи опонента [46, 34-38].

Дискусія як форма демократичного спілкування має переваги перед іншими формами: вона дозволяє організувати живе спілкування, залучити всіх або більшість учасників до обговорення питання, припускає напруга думки, яке виникає в роздумах, в зіткненнях різних точок зору, стимулює мовленнєву активність і самостійність судження.

Справжню дискусію не можна запланувати в деталях, прорепетирувати, розіграти по нотах, інакше вона позбудеться необхідної природності. І все-таки, як показує практика, певна підготовка до навчальної дискусії необхідна.

Методика включає три етапи:

- 1) попередня підготовка,
- 2) проведення дискусії,
- 3) підведення підсумків.

Завдання першого етапу

1. Вибрати тему. Вона може бути запропонована, але не нав'язана вчителем, підказана життєвою ситуацією або визначена на основі попереднього опитування (анкетування) учнів. Для обговорення слід

вибирати питання, яке б був цікавий учням, порушував і хвилювало їх [46, 34-38].

2. Глибоко вивчити питання, яке буде обговорюватися.
3. Створити ініціативну групу з підготовки дискусії.
4. Підготувати оголошення про дискусію (тема, питання, література, час і місце проведення), оформити приміщення (афоризми, правила ведення спору, виставка книг і т.д.).

При підготовки приміщення до проведення дискусії стільці краще розставити так чином, щоб учасники суперечки по можливості бачили один одного.

Другий етап - це проведення дискусії.

Уміла дискусія - майже мистецтво. Успіх її багато в чому залежить від учителя, від осмислення ним ролі та функції ведучого. Кілька порад веде дискусію:

1. Перед початком дискусії необхідно назвати тему, обґрунтувати її вибір, ясно сформулювати мета.
2. У перші ж хвилини привернути до себе учасників дискусії, налаштувати їх на полемічний лад, створити обстановку, при якій кожен учень не тільки не соромився б висловлювати свою думку, але і прагнув його відстоювати.
3. Не перешкоджати бажаючим виступати, але й не примушувати до виступу, старатися, щоб під час дискусії панував дух щирості і відвертості.
4. Стимулювати активність учасників. У цьому допоможе продумана система питань, які становлять інтерес для учнів і можуть викликати їх на відверту розмову. Пам'ятати, що питання - візитна картка дискусії [46, 34-38].

Є прийоми, засоби, які мають до дискусії, про яку слід пам'ятати: парадокс - несподіване, своєрідне думку, різко розходиться з загальноприйнятим, навіть на перший погляд суперечить здоровому глузду. У ньому незмінно присутній виклик несподіване питання; репліка - коротке заперечення, зауваження з місця. Вона теж налаштовує на дискусію, свідчить про активність слухача, його бажання з'ясувати питання, перевірити свою точку зору.

5. Уміло зіставити різні точки зору, узагальнити їх з тим, щоб позиції учасників дискусії були представлені якомога виразніше, направляти дискусію в русло наміченої мети.

6. Не поспішати виправляти помиляються, надавати таку можливість слухачам.

7. Коли це доцільно, питання, на адресу ведучому, тут же переадресувати слухачам.

8. Не поспішати нав'язувати готове рішення.

9. Вибрати підходящий момент для закінчення дискусії, не порушуючи логіку розвитку спору.

Ведучий не повинен втручатися в обговорення без особливої необхідності, надавати психологічний тиск на учасників спору з позначкою свого авторитету, різких оцінних думок, зауважень на адресу присутніх. Не викликає симпатії ведучий, який перериває учасників спору на півслові, багато говорить сам. Не варто також відкрито підтримувати одну зі сторін, що сперечаються. Своє ставлення до різних точок зору краще висловити при підведенні підсумків дискусії.

Будь-який суперечка, навіть йде за всіма правилами логіки, може погубити одна обставина: якщо учасники дискусії забувають про етику спору. Тому на початку дискусії слід нагадати учням правила спору.

Ось деякі з них:

1. Перед тим, як сказати, запитайте себе, чи є необхідність вступати в суперечку. Ретельно продумайте те, про що будете говорити.

2. По можливості коротко і ясно викладіть свою точку зору: ваша мова повинна бути вагома і переконлива.

3. Пам'ятайте, що кращим доказом або способом спростування є точні і безперечні факти. Якщо доведена помилковість вашої думки, майте мужність визнати правоту свого «противника».

4. Доводити і спростовувати, говорите ясно, чітко. Точно.

5. Пам'ятайте про культуру спілкування. Вмійте вислухати іншого, вловити його позицію, поважайте думку товаришів, не підвищуйте голос, не завершуйте виступаючого, не робіть зауважень, що стосуються особистих якостей, учасників обговорення, уникайте поспішних висновків, намагайтеся зрозуміти точку зору співрозмовника та хід його думок до кінця. Не вступайте в суперечки з ведучим під час проведення дискусії.

На третьому етапі підводяться підсумки дискусії.

Урок-семінар.

Семінар - Це один з видів уроку.

Мета семінару: більш поглиблене самостійне вивчення питання, теми, проблеми навчального предмета, оволодіння науково-теоретичної та конструктивної методологією. В умовах школи семінар - один з основних видів практичних занять, що складаються в обговоренні учнями повідомлень,

доповідей, рефератів, виконаних за результатами самостійного дослідження, досвіду, докази.

Завдання семінарських занять:

1. Освітні:

- розширення загального наукового кругозору;
- поглиблення самостійного вивчення учнями окремих, основних або найбільш важливих тем курсу [46, 34-38].;
- формування навичок, умінь проведення дослідів наукового дослідження з даної теми, проблеми;
- оволодіння методикою конкретної науки;
- вибір потрібної основної інформації з першоджерел, словниковий-енциклопедичної літератури.

2. Розвиваючі:

- розвиток умінь довести, узагальнювати;
- уміння відстоювати свої думки, докази, висновки, вміння інтерпретувати;
- розвиток емоцій, почуттів;
- розвиток вольових зусиль;
- розвиток пам'яті;
- вдосконалення мистецтва усного та письмового викладу, теми, питання, проблеми досвіду у відповідності із заданою метою.

3. Виховувати:

-- формування пізнавального інтересу до науки навчального предмета і до методів дослідження;

За своїм педагогічним можливостям уроки-семінари багато багатшими за своїми можливостями для активізації самостійної діяльності учнів, ніж урок-лекція, звичайний урок з усіма його дидактичними видами і можливостями, хоча і знаходяться в прямій залежності від змісту першооснови наукових знань, методів навчання на попередніх уроках. Якщо уроки не глибокі за змістом, не закладають наукової основи, то проведення семінарів практично стає неможливим.

Методика підготовки учнів до семінару

Учитель повідомляє спочатку учням про мету та завдання проведення семінарів, про особливості самостійної роботи з різними джерелами отримання інформації, знань, про підхід до опитнічеськой, науково-дослідної роботи, дається характеристика джерел, над якими має працювати, причому деякі з них, найбільш складні, що вимагають спеціального підходу, розглядаються вчителем у вигляді зразка, прикладу, інші джерела - коментується практична спрямованість знань, умінь і навичок [47, 57].

2.2. Дослідження психолого-педагогічного досвіду з нестандартними методами навчання в сучасній школі.

Сьогодні в освітньому середовищі України відбуваються значні зміни, зумовлені реформами у школах, які реалізуються відповідно до закону України «Про загальну середню освіту», Концепції загальної середньої освіти та Державного стандарту базової середньої освіти. Ці зміни вказують на системну трансформацію освітнього простору, що передбачає модернізацію навчального змісту та перехід від традиційних методів навчання до інтерактивних і новітніх технологій.

Традиційна освітня система, яка склалася століття тому, потребує реформ. Це може включати не лише технологічні інновації, а й перегляд методів викладання, стандартів і структури навчання. Сучасне суспільство вимагає від освітньої системи нових підходів до навчання, що відповідали б вимогам часу. Цифрові технології та комп'ютерна техніка відкривають нові можливості для освіти, які можуть бути використані для підвищення ефективності навчального процесу.

Останнім часом вчителі помічають, що учні втрачають інтерес до навчання через одноманітність уроків. Це свідчить про необхідність інновацій і різноманітності в методах викладання, спонукаючи вчителів адаптуватися до змін і шукати більш ефективні способи залучення учнів до навчання [17, 8].

Запровадження нестандартних уроків у навчальний процес як альтернатива традиційним свідчить про прагнення змінити стандартний підхід до навчання та виховання. Такі уроки створюють умови для розвитку особистості учня в рамках особистісно орієнтованого підходу. Термін «нестандартний урок» був введений І. П. Подласим і визначається як «імпровізоване навчальне заняття з нетрадиційною структурою». У педагогіці та дидактиці також існує концепція «нетрадиційного уроку», що використовується паралельно з терміном «нестандартний». Нетрадиційні уроки – це заняття, які поєднують методи й прийоми різних форм навчання, засновані на колективній роботі вчителя та учнів, спільному пошуку та експериментах для підвищення ефективності навчально-виховного процесу [4, 6-9].

Існують різні погляди на концепцію нестандартного уроку. Згідно з думкою С. Антипової, В. Паламарчука та Д. Рум'янцевої, його суть полягає у структуризації змісту та форми з метою викликати інтерес учнів та сприяти

їх оптимальному розвитку і вихованню [3]. Аналізуючи історію розвитку уроку як основної форми навчання в школі, ці дослідники зазначають, що нестандартні заняття виникали в періоди кардинальних змін та реформ у суспільстві. Наприклад, у 20-х роках ХХ століття з'явилися уроки-суд, уроки-диспути, уроки-екскурсії, уроки-ярмарки тощо. У другій половині ХХ століття популярними стали коментовані та узагальнюючі уроки, а згодом кількість таких форм навчальної діяльності зростала [4].

Л. Лухтай характеризує нестандартний урок як такий, що виходить за межі визначених дидактичними нормами, де вчитель не завжди дотримується чітких етапів навчання та традиційних форм роботи.

Е. Печерська виділяє основну особливість нестандартного уроку у подачі матеріалу, що включає різноманітні асоціації та емоції, які сприяють формуванню позитивної мотивації для навчальної діяльності [1, 66068].

За словами сучасних педагогів-практиків, основною відмінністю нестандартного уроку від традиційного є його неспецифічність і певна неформальність. Нестандартний урок не підлягає строгим вимогам щодо його проведення, що робить його більш творчим і відкритим, надаючи можливість для активної участі всіх учасників. Це створює умови для емоційного сприйняття навчального матеріалу, учасників уроку та їх взаємодії [10, 8].

Л. Дубровська, О. Самойленко та В. Дубровський зазначають, що нетрадиційні уроки можуть стати основою для вирішення одного з найсуттєвіших протиріч сучасної освітньої системи: взаємодії між суспільним прагненням до новаторських підходів у навчальному процесі та потребою зберігати традиційні методи навчання та виховання. Властивості, такі як орієнтація на конкретні цілі, характер взаємодії між вчителем і учнем,

а також їх позиції під час навчання, роблять ці форми уроків «нетрадиційними» завдяки їх інноваційності. Однак вони все ще зберігають урочну форму з усіма її перевагами та обмеженнями [24, 25-44].

Л. Дубровська, розглядаючи нетрадиційний урок як експериментальну форму подачі матеріалу, підкреслює важливість педагогічного досвіду та готовності до інноваційної діяльності. Автор наголошує на необхідності впровадження нових типів уроків, які відрізняються від традиційних і характеризуються максимальною щільністю, різноманітністю видів пізнавальної діяльності, залученням самостійної роботи учнів, використанням програмованого та проблемного навчання, встановленням міжпредметних зв'язків та зменшенням перевантаження учнів [30, 15-17].

Основні розходження між стандартними і нестандартними уроками, визначені Н. Мойсеюк, можна підсумувати таким чином:

–У нестандартних уроках структура є різноманітною і залежить від типу та методу проведення.

–Стандартні уроки використовують мотивацію «вчу, бо треба знати», тоді як нестандартні мають підсвідому мотивацію, яка формується без примусу до навчання.

–Стандартні уроки дотримуються «шаблону» серії уроків з ігровими елементами за участю вчителя, тоді як нестандартний урок може проходити у формі великої ігрової ситуації протягом усього заняття.

–Стандартні уроки зосереджуються на матеріалі одного предмета, іноді включаючи міжпредметні зв'язки, у той час як нестандартні уроки можуть охоплювати блоки кількох предметів (інтегровані уроки).

–Нестандартні уроки можуть проводитися з двома класами одночасно або з учнями різного віку.

–Нестандартні уроки можуть сприяти розвитку уваги, пам'яті, мислення, уяви, акторських здібностей та інших навичок.

–На нестандартних уроках рівень активізації уваги учнів значно вищий, що зменшує їхню втому [36, 127-130].

2.3 Класифікація нестандартних форм організації навчання. Типи нестандартних уроків.

На сьогодні існує різноманітність у поглядах на сутність і класифікацію форм навчання в школі. Більшість визначень терміна «форми навчання» можна звести до трьох основних аспектів: а) система цілеспрямованої організації взаємодії між вчителем і учнями, що включає розподіл навчально-організаційних функцій, вибір і послідовність етапів навчальної діяльності, а також режим часу і простору; б) цілеспрямована, чітко організована, змістовно насичена та методично підтримана система пізнавального та виховного спілкування, взаємодії та відносин між вчителем і учнями; в) спосіб організації навчання на різних його рівнях [68, 35-38].

Основний зміст першого рівня охоплює всі аспекти, що стосуються навчання в контексті педагогічного процесу в цілому. Цьому рівню відповідають системи навчання (малюнок 1.1):

Рисунок 1.1 – Системи навчання [75]

Сутність другого рівня охоплює групу явищ, що стосуються навчального заняття. Зокрема застосовуються такі форми (рисунок 1.2):

Сутність третього рівня характеризує навчальну діяльність учнів на занятті (рисунок 1.3):

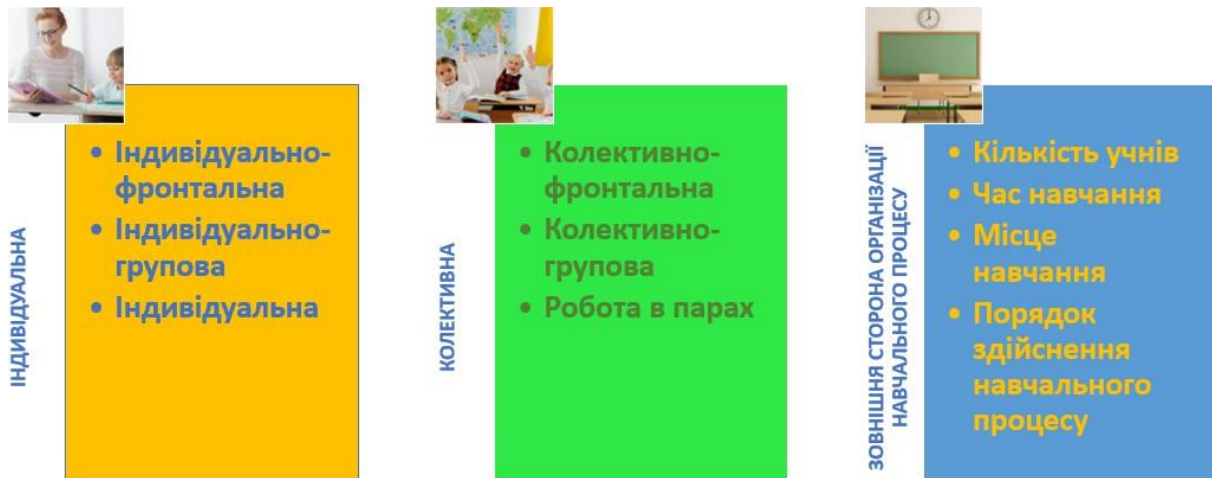

Рисунок 1.3 – Форми навчальної діяльності учнів на занятті

Індивідуальна організація навчання передбачає, що кожен учень виконує завдання самостійно, незалежно від інших. Цей підхід дозволяє диференціювати зміст педагогічного процесу, засоби, методи та види діяльності учнів. Він створює сприятливі умови для вираження особистісних рис і враховує індивідуально-типологічні особливості нервової системи, здібності, темперамент і рівень інтелектуального розвитку кожної дитини в процесі навчання.

Групова організація навчання сприяє формуванню відповідальності, готовності допомагати іншим, розширює межі міжособистісних взаємин і підтримує розвиток пізнавальної активності та самостійності учнів. Групова робота може бути однорідною для всіх учасників або різною та комбінованою за змістом. Цей метод застосовується на уроках, під час виконання домашнього завдання та в індивідуальних заняттях.

Фронтальна форма організації навчання відкриває можливості для взаємного обміну, збагачення та емоційної взаємодії. Вона сприяє розвитку колективних почуттів і навичок спільної праці, де учні разом вирішують завдання, використовують спільний матеріал, застосовують подібні вміння і

досягають колективних результатів. Цей підхід також передбачає формування індивідуальності через порівняння та взаємну оцінку, що сприяє розвитку особистісних характеристик.

Нетрадиційні форми навчання проявляються у відповідь на нові соціальні виклики та характеризуються організаційною нестандартністю, забезпечуючи оптимальні рішення у навчально-виховному контексті.

У сучасній дидактиці існує кілька підходів до класифікації уроків, але відповідно до поглядів О. Пометуна та Г. Фреймана, дидактична мета є найважливішою складовою навчального процесу, тому класифікація за цією характеристикою найбільш точно відображає сутність уроку [75, 23].

Класифікація уроків за дидактичною метою виглядає наступним чином:

- уроки засвоєння нового навчального матеріалу;
- уроки формування та вдосконалення умінь і навичок;
- уроки закріплення і застосування знань, умінь та навичок;
- уроки узагальнення та систематизації знань;
- уроки контролю і корекції знань, умінь та навичок;
- комбіновані уроки [19, 29-34].

Педагоги визнають, що урок залишається основною формою організації навчання в школі, і, хоча його тривалість обмежена, він є ключовим етапом навчального процесу. Успішність кожного окремого уроку визначає якість загальної шкільної освіти. Тому зусилля науковців, методистів і вчителів-практиків зосереджені на вдосконаленні цієї форми занять та пошуку новаторських, нестандартних і, перш за все, ефективних методів їх проведення [118].

У науковій літературі представлено різні типи нестандартних уроків (малюнок 1.4) [47, 7-10]. На сьогоднішній день педагоги виділяють понад 50 нетрадиційних форм проведення уроків, які використовуються вчителями у їхній практиці [41, 5]. Назви нестандартних уроків відображають їхні цілі, завдання та методику проведення.

До основних типів нестандартних уроків можна віднести:

1. Уроки у формі змагань і ігор: конкурси, турніри, естафети, дуелі, КВК, ділові і рольові ігри, кросворди, вікторини тощо.
2. Уроки, що базуються на формах, жанрах та методах роботи, відомих у суспільній практиці: дослідження, коментарі, мозкові штурми, інтерв'ю, репортажі, рецензії тощо.
3. Уроки, що використовують нетрадиційну організацію навчального матеріалу: уроки мудрості, одкровення, блокові уроки тощо.
4. Уроки, що нагадують публічні форми спілкування: прес-конференції, брифінги, аукціони, бенефіси, дискусії, панорами, телемости тощо.

Рисунок 1.4 – Нетрадиційні (нестандартні) типи уроків [71]

5. Уроки, що імітують діяльність установ і організацій: слідство, патентне бюро, вчена рада тощо.
6. Уроки, засновані на імітації проведення суспільно-культурних заходів: заочні екскурсії, подорожі в минуле, прогулянки тощо.
7. Уроки, що використовують фантазію: уроки-казки, уроки-сюрпризи тощо.
8. Використання традиційних форм позакласної роботи: вистави, брейн-ринги, диспути тощо.
9. Інтегровані уроки.

10. Трансформація традиційних способів організації уроку: лекції-парадокси, парне опитування, практичні заняття, семінари, консультації тощо [56, 30-33].

Ю. Медведчук та О. Чуйко пропонують альтернативну класифікацію нестандартних уроків [70, 324]:

1. Уроки творчості: уроки-винахідництва, виставки, творчі звіти тощо.
2. Уроки, що відповідають суспільним тенденціям: суспільний огляд знань, диспути, діалоги тощо.
3. Міжпредметні та внутрішньокурсів уроки: одночасні заняття з кількох предметів, для учнів різного віку тощо.
4. Уроки з елементами історизму: уроки про вчених, бенефіси, історичні огляди, портрети тощо.
5. Театралізовані уроки: вистави, уроки-спогади, суди, аукціони тощо.
6. Ігрові уроки: ділові і рольові ігри, заняття з дидактичними іграми, змагання, подорожі тощо.
7. Допоміжні уроки: тести, заняття для батьків, консультації тощо.

Таким чином, різноманітність форм і типів нестандартних уроків є невід'ємною частиною «професійного багажу» сучасного педагога. Вчителі наголошують на важливості впровадження таких форм взаємодії з учнями в сучасній школі, проте слід використовувати їх обережно, адже їх часте застосування може призвести до втрати інтересу учнів до навчання.

На сучасному етапі розвитку українського суспільства особливого значення набувають освітні реформи, спрямовані на створення інноваційного середовища для розвитку ключових компетентностей учнів та формування важливих життєвих навичок. Нова українська школа є одним із найскладніших викликів для українських вчителів. І тут не можна оминати

увагою сучасні інновації та інформаційні технології, які з'явилися в нашому суспільстві і поступово витісняють звичайні ручки, зошити, крейду та дошки. Сервери, блоги, сайти, освітні платформи, соціальні мережі, портали - всі види інформації переходять в онлайн.

У сучасному світі модернізованих засобів комунікації нереально, особливо для вчителів, залишатися без новітніх технологій. Перед обличчям цих стрімких змін вчителям необхідно швидко адаптуватися і підвищувати свою мультимедійну, комп'ютерну та інформаційну грамотність. Вимоги сучасних освітніх стандартів вимагають від вчителів не лише надавати інформацію своїм учням, але й знаходити способи її застосування у повсякденному житті. Знання - це не просто знання; знання - це збагачення життєвого досвіду дітей.

Інноваційне навчання - це новий етап навчального процесу, новий погляд на навчання, де повністю переосмислюються стосунки між учнем і вчителем, де головною метою навчання є особистісний та активний підхід до процесу навчання для кожного учня, де творчість і зацікавленість стають необхідністю викладання [98].

Методика викладання суспільствознавчих дисциплін за останні роки зазнала змін. Перш за все, це використання сучасних освітніх інновацій у методиці викладання, у процесі викладання історії, а також використання інноваційних технологій навчання, спрямованих на розвиток творчих здібностей учнів.

Сучасні освітні інновації пропонують цілу низку інформаційних технологій, які можна використовувати на уроках історії та правознавства. Це і веб-квести, і скрайбінги, і ментальні карти, і міжпредметні завдання, і використання штучного інтелекту.

Нетрадиційні форми викладання історії в школах привертають увагу вчителів тим, що надають можливість поєднати вивчення великого обсягу історичного матеріалу з підготовкою учнів до зовнішнього незалежного оцінювання, заходами, присвяченими історичним постатям, вивченням важливих історичних подій та підготовкою до історичних конкурсів та олімпіад.

Для досягнення цієї мети потрібен цілий ряд інноваційних технологій. Це пов'язано з тим, що учням цікаво займатися різноманітною проектною роботою, їм цікаво мислити, їм цікаво ділитися своїми думками про ті чи інші події, їм важливо застосовувати отримані знання на практиці та в нових навчальних ситуаціях. Це і є основний виклик інноваційних методик. Іншими словами, навчити здобувачів освіти думати, здобуваючи знання.

Великий педагог В. Сухомлинський вважав, що в центрі уваги будь-якого навчання має бути індивідуальність учня. Він враховував сильні сторони і здібності учнів різного віку, правильно визначав, на що вони здатні в даний момент, і радив, як розвивати їхні розумові і творчі здібності, як стимулювати їхні емоції і як створювати ситуації успіху.

У житті учня кожен урок має бути місцем приємного самопізнання, самовираження та самоствердження. Важливо пам'ятати, що «успіх уроку залежить від культури та професіоналізму вчителя». Саме від учителя залежить, чи стане школа доброзичливою, самостійною, творчою і відповідальною» [104, 30].

Майстерність учителя історії полягає насамперед у вмілому володінні методами навчання і виховання, творчому застосуванні новітніх досягнень педагогіки і передового педагогічного досвіду, раціональному керівництві пізнавальною і практичною діяльністю учнів та їх інтелектуальним розвитком.

Особисто я постійно впроваджую у свою роботу прогресивні та сучасні освітні інновації. Звичайно, скрайбінг, веб-квести, інтелект-карти, інфографіка, хмарні обчислення та інтерактивні технології, що використовують можливості штучного інтелекту, знаходяться на вершині списку. Їх використання має як переваги, так і недоліки. Однак правильне поєднання винахідливості та індивідуального підходу може бути дуже ефективним у досягненні цілей уроку. При цьому не слід забувати, що сучасні учні хочуть бути залученими до цікавого уроку, де вони не пасивно слухають вчителя, а самі беруть участь в уроці. Це має вирішальне значення для виховання творчих, гармонійних, високорозвинених і компетентних особистостей. Я розповім про деякі педагогічні інновації, які найчастіше використовую на уроках історії, щоб допомогти розвинути творчі здібності учнів на уроці.

Широке та ефективне впровадження інноваційних технологій в освітній процес сприяє покращенню його якості та підвищенню зацікавленості учнів і вчителів. Однією з таких технологій, яка вчить учнів знаходити, аналізувати, систематизувати та вирішувати проблеми, є технологія веб-квестів.

Веб-квести - це інтернет-сайти, над якими працюють учні та вчителі. Учні виконують завдання, проекти або творчі роботи. Існує два типи квестів: короткострокові (поглиблення та інтеграція знань, розраховані на два-три уроки) та довгострокові (поглиблення та трансформація знань учнів, розраховані на семестр або рік). Особливістю веб-квестів є те, що частина або вся інформація, яка використовується учнями в самостійній або груповій роботі, доступна на різноманітних веб-сайтах [1, 68].

Веб-квести часто підходять для міні-груп, але часто призначені для окремих учнів. Я часто використовую міждисциплінарні веб-квести для

розвитку творчих здібностей дітей на уроках історії. Це тому, що вам не потрібно завантажувати додаткове програмне забезпечення або набувати якихось специфічних знань, навичок чи вмій для створення або проведення квестів. Все, що вам потрібно - це комп'ютер, доступ до інтернету та навички творчого мислення.

Веб-квести на уроках історії є активною формою навчання. У процесі творчої роботи учні не отримують «готові» знання, а самі беруть участь у пошуковій діяльності [4, 6-12]. Для роботи над проектами з історії дуже корисними є веб-квести. Вони впроваджують методи проблемного навчання, організовують дослідницьку та пошукову роботу, а також можуть бути використані для розвитку творчих здібностей дітей. Ця технологія дуже добре зарекомендувала себе для розкриття творчого потенціалу окремих учнів, як індивідуально, так і в групах.

Таким чином, веб-квести - це форма навчання, яка орієнтована на розвиток пізнавальної та дослідницької діяльності учнів, при цьому більша частина інформації отримується за допомогою інтернет-ресурсів. Ця технологія перетворює інформаційні технології на універсальний інструмент для вирішення широкого кола проблем сучасної людини. Використання квесту на уроках історії має позитивні наслідки. Це не тільки підвищує мотивацію до вивчення історичних дисциплін, а й покращує якість знань та рівень засвоєння матеріалу.

Веб-квести - це унікальна можливість використовувати всесвітню павутину для навчання. Традиційне навчання часто спонукає учнів збирати готові відповіді і накопичувати інформацію, але найважливіші питання вимагають від учнів витратити багато часу на обдумування сенсу і важливості інформації. Це дає учням можливість робити відкриття, а не просто поглинати інформацію, підвищуючи їхню впевненість, стимулюючи

інтерес і самооцінку. З одного боку, це мотивує учнів до вивчення історії, з іншого - до використання комп'ютерних технологій у навчальній діяльності, а також розвиває їхні дослідницькі навички та навички управління інформацією, ораторські здібності та навички командного вирішення проблем. Все це сприяє формуванню комунікативних та інформаційних навичок.

Веб-квест є дуже своєчасним і корисним інструментом для впровадження ігрового елемента в навчання. Він робить навчання більш цікавим і мотивуючим. А найголовніше - діти вчаться працювати в команді. Віртуальне спілкування, де доводиться контролювати свої почуття, думки і дії, погоджуватися з думкою інших, ніколи не замінить живого спілкування з людьми.

Скрайбінг – новітня техніка презентації (від англ. «scribe» - створювати ескізи або малюнки), винайдена британським художником Ендрю Парком. Ваш виступ ілюструється малюнками на дошці (або аркуші паперу). Створюється так би мовити «паралельний ефект», коли ми чуємо і бачимо приблизно одне і те ж. при цьому графічний ряд фіксується на ключових моментах аудіорядом [5]. За допомогою скрайбінгу можна створювати чудові відеоролики для навчання, в тому числі і з історії. Наприклад, «Середньовічний замок», «Козацькі клейноди», «Символи гетьманської влади» і т.п. Ця інноваційна технологія підходить і для пояснення нового матеріалу, і для перевірки засвоєного. Може бути використаний як засіб узагальнення вивченого. Як домашнє завдання, як «мозковий штурм» і рефлексія на уроці. Скрайбінг урізноманітнює візуалізацію матеріалу. Найчастіше я використовую онлайн-скрайбінг та аплікаційний скрайбінг.

Нова техніка презентації має і плюси, і мінуси. До плюсів можна віднести: оригінальність, лаконічність, образність, продуктивність. Мінуси: технічні труднощі, наявність навичок малювання, трудомісткість процесу.

Онлайн-сервер PowToon дає можливість створити скрайб-ролик, використовуючи бібліотеки готових персонажів, загрузити і використати малюнки, накласти звук. Для цього необхідно зареєструватися (можна використати акаунт Google, Facebook чи Twitter). Готовий ролик можна одразу ж завантажити на Youtube.

І все ж таки ручна робота ціниться більше, хоча і потребує великих зусиль. Алгоритм створення скрайбінгу:

- вибрати тему (повинна добре ілюструватися);
- створити команду, розподілити ролі (режисер-сценарист, звукооператор, художник, диктор, монтажер);
- дібрати матеріал, проаналізувати його, скласти план;
- написати сценарій, розбивши його на кадри;
- створити ескізи та обговорити їх у команді;
- намалювати і зняти на камеру (телефон, планшет, фотоапарат);
- скачати відео на комп'ютер і здійснити монтаж, накласти звук, титри в одному із відео редакторів (Windows Movie Maker, Nero, Кіностудія Windows Live тощо);
- публікація на Youtube [31; 18].

Навчаючи школярів розуміти значущість історичних знань, учитель приділяє особливу увагу формуванню в них творчих здібностей, історичного мислення, історичної пам'яті. Учні розробляють проекти, скрайб-презентації і цим збільшують свій науковий та культурний потенціал. Отже, скрайбінг – це нестандартно організована навчальна діяльність та цікавий сучасний урок.

Однією із найкращих форм логічного структурування інформації, я вважаю ментальні карти. Це унікальна методика, побудована на використанні ментальних карт, відома не так широко, але саме вона дозволяє отримати значні переваги під час роботи з будь-якою інформацією.

Ментальна карта (mind-map, mindmapping) – це графічне відображення процесів багатовимірного мислення. Ментальні карти є зручною, ефективною технікою візуалізації мислення та альтернативного запису.

Саме поняття вперше ввів Тоні Б'юзен (Tony Buzan) у 1970 році. Спершу "mind map" означало: "хороша форма для нотаток". Ще будучи студентом, Тоні пропонував його як альтернативний спосіб ведення конспектів, інтелектуальні карти вийшли за межі конспектування і значно розширили сфери застосування: вони вважаються хорошим інструментом для організації думок і навіть для покращення інтелекту. Тепер Б'юзен пояснює техніку майнд меппінг як: "багатогранний пристрій для тренування, що розвиває кожний ментальний м'яз розуму" [66].

Суть побудови ментальної карти полягає в тому, щоб за допомогою зрозумілих символів, образів, об'єктів, асоціацій, якими мислить людина, наочно зобразити карту знань на обрану тему.

Ментальні карти на уроках історії – це впорядкування логічного ланцюжка подій, фактів, ідей. Це швидке опрацювання великого обсягу інформації, виділення важливої інформації від другорядної. Техніка майнд меппінг дозволяє читати швидше, запам'ятовувати більше, краще концентруватися. Це - ведення конспектів. Інтелектуальні карти для цього підходять краще за звичайні нотатки. Їхнє створення займає менше часу, ніж написання великого об'єму тексту, крім цього, таке відображення інформації саме по собі є логічно організованим. Кожна карта пам'яті є унікальною і зберігається в пам'яті як цілісний об'єкт. Це і мозкові штурми, бо карти

пам'яті є потужним інструментом для роботи із асоціаціями. Записуючи, а потім переглядаючи ідеї, знаходяться нові зв'язки між концепціями, які були непоміченими до того. Крім того, сам спосіб малювання карти переводить мозок у режим креативності. Ця методика розвиває творчі здібності дітей, оскільки ментальні карти є відображенням мислення дитини, ходу її думок стосовно тієї чи іншої теми, на яку створюється ментальна карта.

Для того, щоб застосовувати дані освітні інновації у викладанні свого навчального предмету, необхідно постійно приділяти увагу самоосвітній діяльності, постійно підвищувати рівень власних професійних компетентностей, постійно брати участь у курсовій підготовці, дистанційних курсах, вебінарах і просто хотіти рухатися вперед і бажання навчити розуміти значущість історичних знань для кожного учня і держави в цілому.

Великі мовні моделі (ММ) - це потужний тип штучного інтелекту (ШІ), який може інтерпретувати, прогнозувати та генерувати текст, імітуючи спосіб організації мови людиною. Це уможливорює контекстуальне розуміння природної людської мови, що дозволяє LLM розуміти людську розмовну мову і реагувати на неї природним чином; нещодавнім прикладом LLM є модель Generative Pre-Trained Transformer (GPT).

Нещодавні приклади, такі як ChatGPT, популяризований OpenAI, можуть виконувати напрочуд різноманітні завдання, отримуючи вхідні дані простою мовою. В освітньому секторі GPT можуть виконувати навіть специфічні завдання, такі як зменшення навантаження на вчителів під час складання навчальних планів та оцінювання, а також генерування креативних ідей для занять [15].

Здобувачі освіти тепер мають легкий доступ до передових інструментів на основі штучного інтелекту, таких як ChatGPT. Ці інструменти використовують великомасштабні мовні моделі (LLM) і можуть бути

використані для створення оригінального письмового контенту, який учні і вчителі можуть використовувати для оцінювання [65, 46].

Доступ до цих інструментів можна отримати через комерційні сервіси, побудовані на програмному забезпеченні, і вони часто орієнтовані на студентів як засіб "підтримки" студентського оцінювання.

Результати, отримані за допомогою цих LLM, є достатньо послідовними, щоб не бути виявленими викладачами або традиційними програмами для виявлення плагіату, але фальсифіковані посилання можуть свідчити про їхнє використання, якщо здобувач освіти не змінював їх.

Використання цих інструментів не обов'язково вважається плагіатом, якщо учень чітко пояснює, як і з якою метою він їх використовував, але може порушувати Політику академічної доброчесності.

Це означає, що існують законні способи використання цих інструментів для підтримки навчання, і навчальні заклади повинні ретельно продумати, як вони створюють політику щодо використання здобувачами освіти цього програмного забезпечення [1, 65-67].

Тому викладачі повинні розуміти потенційні переваги та обмеження систем штучного інтелекту, бути готовими адаптувати свій підхід до навчання на основі зворотного зв'язку від систем штучного інтелекту, а також використовувати системи штучного інтелекту етично та відповідально.

Адаптивне навчання має на меті об'єднати всі аспекти тестування, викладання, навчання та практики в адаптивній системі навчання для полегшення навчання. Системи адаптивного навчання можуть завершити замкнутий навчальний процес, збираючи дані про навчальну поведінку [8], плануючи найкращий шлях навчання на основі аналізу їхніх здібностей і надаючи навчальний контент у вигляді навчальних відео в Інтернеті. Деякі

проблеми неможливо вирішити лише за допомогою навчання в класі: технології взаємодії людини з комп'ютером, що надаються штучним інтелектом, можуть допомогти викладачам відповідати на запитання здобувачів освіти в режимі онлайн. Сьогодні багато компаній, зокрема такі відносно зрілі, як DreamBox Learning, BYJU'S та IBM Watson Education, пропонують адаптивні системи навчання, а вчителі застосовують ці системи в класі, щоб покращити результати навчання в класі [3, 4-21].

У майбутньому ШІ буде все ширше використовуватися в освіті в міру розвитку технологій штучного інтелекту. Аналіз застосування ШІ в освіті та викликів, з якими стикається технологія ШІ в освіті, може допомогти людям зрозуміти ситуацію зі штучним інтелектом та освітою загалом. Допомогти вчителям і учням ознайомитися з технологіями штучного інтелекту та використовувати їх у викладанні та навчанні, підвищити якість викладання вчителів і методів навчання учнів, а також зробити стилі навчання учнів більш різноманітними та індивідуалізованими [10].

Нижче наведено перелік сервісів штучного інтелекту, які вже доступні для повсякденної роботи вчителів [30, 15-17]:

1. Deeraі - ШІ для покращення творчого процесу в класі. Існують інструменти, які дозволяють створювати зображення на основі текстових запитів.
2. Paintbytext - дозволяє користувачам модифікувати фотографії для різних варіацій презентаційного матеріалу.
3. Talk to Books - дуже креативний ШІ, який може генерувати відповіді на запити, використовуючи популярні книжкові фрази.
4. Bedtimestory - веселий додаток, що дозволяє імпровізувати казки для дітей перед сном.

5. MakeMyTale - платформа з аналогічним функціоналом до 4. але дозволяє створювати ілюстрації до казок.
6. Kaiber - AI-платформа, яка створює анімаційні відео з наданих зображень.
7. Pictory - ШІ, який може вибирати та витягувати контент із записів онлайн-лекцій, таких як 2oT та Teatz.
8. ChatGPT - може створювати довільний текст. Він дуже уважний до формулювання запиту, тому відповідь може сильно відрізнятись залежно від запиту. Також корисний для створення вправ для занять і тестів.
9. Microsoft Designer - генерує різноманітні візуалізації для занять та інших цілей [76, 45].
10. Сервіс WePic - дозволяє швидко створювати презентації. Нейронні мережі не ставлять багато запитань. Просто задайте тему, виберіть мову, стиль і шаблон оформлення - і презентація готова. На етапі створення не потрібно надавати детальну специфікацію, але пізніше ШІ можна попросити переписати текст або змінити зображення.
11. За допомогою сервісу Bing Image Creator можна створювати зображення на будь-яку тему. Це також може допомогти учням розвивати свої творчі здібності та встановлювати зв'язки між історією та сьогоденням. Наприклад, ви можете попросити учнів створити сучасний будинок у формі піраміди чи зиккурату або візуалізувати ціле місто з іншої епохи. Вони також можуть створити портрети історичних постатей і порівняти, як ШІ бачить їх відповідно до параметрів, заданих учнями. Існує багато можливостей, з якими потрібно експериментувати [39].

Висновки до розділу 2

Звичайно, список додатків, програм і платформ довший і різноманітніший, але навіть цей перелік може допомогти нам зрозуміти

величезний потенціал штучного інтелекту в освіті та персоналізувати використання технологій ШІ як для вчителів, так і для учнів. Зрештою, звільнившись від рутинної роботи, вчителі можуть розвинути і застосувати свій творчий потенціал і виробити власний стиль викладання.

РОЗДІЛ 3 МЕТОДИКА ПРОВЕДЕННЯ НЕСТАНДАРТНИХ УРОКІВ З ІСТОРІЇ.

3.1. Технології проведення нестандартних уроків історії в НУШ.

Нестандартні підходи до викладання дозволяють зробити процес навчання цікавим і різноплановим, а також сприяють активному залученню учнів та розвитку їхніх пізнавальних компетентностей. Використання новітніх підходів дозволяє зробити навчання більш інтерактивним, привабливим для учнів та спрямованим на розвиток ключових компетентностей, таких як критичне мислення, здатність до аналізу та рефлексії. Технології проведення нестандартних уроків історії охоплюють декілька ключових методів і засобів, які надають урокам гнучкості, адаптивності та захоплюючого характеру.

Традиційна структура комбінованого уроку, яка складається з чотирьох елементів (опитування, пояснення вчителя, закріплення та домашнього завдання), дещо обмежує можливості широкого залучення різноманітних інтерактивних форм, методів навчання, тим самим стримує активізацію освітнього процесу. Найдосконаліші схеми структур уроку М. М. Скаткіна, І. Я. Лернера, В. О. Онищука, Ю. К. Бабанського не забезпечать його ефективності, бо потребують творчого підходу до його підготовки. Учні-педагоги дають лише основу, канву, по якій кожен учитель повинен мережити свої власні педагогічні неповторні візерунки. Тому кожний учитель сучасної української школи просто зобов'язаний створювати «свій урок» – нестандартний, нетрадиційний, творчий.

Нетрадиційний урок – це імпровізоване навчальне заняття, яке не має традиційної структури. Тому учитель під час такого уроку може не дотримуватися чітких етапів освітнього процесу, не використовувати тільки

традиційні види та методи роботи. Викладання курсу історії – складного, проблемного, нового, цікавого передбачає творчу ініціативу вчителя у виборі форм і методів роботи, які забезпечують зацікавлення учнів, сприятиме формуванню ключових компетентностей. Водночас зауважимо, що повністю переходити на викладання історії у форматі нетрадиційних уроків також не варто. Адже, підготовка до них вимагає значної витрати часу, та і прийоми й методи нетрадиційних уроків мають ігрове спрямування [23].

Варто підкреслити, що на відміну від традиційних уроків, плануючи проведення нестандартних уроків учитель повинен повною мірою враховувати вікові особливості, інтереси, нахили, здібності кожного свого учня. Особливість нестандартних уроків полягає в оригінальному структурованому поєднанні змісту і форми, де зберігаються певні елементи традиційних уроків – сприймання нового матеріалу та його засвоєння, осмислення, узагальнення, застосування, проте дещо в інноваційному форматі. Певну класифікацію нестандартних уроків подає Н. П. Волкова, відповідно до якої скомпоновано їх типологію.

1. Уроки змістовної спрямованості

До указаної групи відносять уроки-семінари, уроки-лекції, урокиконференції. Урок-семінар – такий тип навчального заняття, у ході якого відбувається обговорення самостійно підготовлених учнями рефератів, доповідей, інформаційних повідомлень. Звичайно, учителю необхідно попередньо забезпечити підготовку учнів, прослухавши доповідачів, які поділяться своїми поглядами із згаданих питань. Попередні завдання можуть бути груповими та індивідувальними.

Учителю варто запропонувати рекомендований список літератури та Інтернет-джерел для опрацювання школярам. Відповідно до дидактичної

мети розрізняють такі види семінарів: тематичні, готуючись до яких школярі самостійно за рекомендованим планом і списком літератури опрацьовують невідомі раніше їм історичні факти, а потім обговорюють колективно в класі; узагальнюючі, які доцільно проводити після вивчення розділу або великої теми; систематизуючі, що проводяться або після вивчення великого розділу або цілого навчального курсу [27, 53-55].

Отже, уроки-семінари дозволяють ефективно організувати самостійну роботу учнів 9-11 класів з довідковою літературою, підручником, іншими джерелами інформації, реалізувати диференційований підхід у навчанні з урахуванням вікових та індивідуальних особливостей старшокласників, створювати умови для формування і розвитку науково-творчих умінь і навичок. У вигляді семінарських занять з історії України у 9-11 класах наприклад, можна провести уроки з таких тем: «Розвиток культури й духовного життя у 1953-1964 рр., (тематичний урок-семінар в 11 класі), «Україна в період загострення кризи радянської системи (систематизуючий урок-семінар в 11 класі); «Україна в роки Першої світової війни (узагальнюючий урок-семінар у 10 кл.) [33, 2- 23].

Незважаючи на те, що семінарські заняття засновані на методах активного навчання, однак часте їх використання веде до перевантаження учнів. Тому уроки-семінари доцільно проводити 5-6 разів під час навчального року. Уроки-лекції проводяться у старшій школі під час вивчення нового матеріалу, який мало пов'язаний з попереднім. На початку проведення такого типу нестандартного уроку необхідно запропонувати план уроку-лекції.

А у ході самої лекції учитель виписує на дошці глосарій ключових слів, персоналії, основні дати та поняття. На початку такого уроку бажано сформулювати перед учнями проблемне питання, над яким вони будуть

міркувати упродовж заняття, робити узагальнення після кожного розглянутого питання плану лекції. Приміром, на початку уроку-лекції в 11 класі з історії України на тему «Західноукраїнські землі у 1918-1919 рр.» можна запропонувати наступне проблемне питання: «Чи стало проявом волі місцевого українства до незалежності й прагнення жити в єдиній соборній Україні виникнення й існування ЗУНР ?» Кращому сприйняттю лекційного матеріалу сприятиме інтерактивна лекція, під час якої виклад навчального матеріалу супроводжується відеопрезентацією, малюнками, схемами, діаграмами тощо [41, 97].

2. Уроки на інтегративній основі (уроки-панорами, урокикомплекси) Такі типи уроків називають інтегрованими, бінарними, які проводять кілька вчителів, один з яких виступає ведучим. Можна поєднати на таких уроках різні предмети: історію та географію («Великі географічні відкриття», 8 клас), історію та іноземну мову («Україна у системі міжнародних відносин ХХ ст.», 11 клас), історію, музику та образотворче мистецтво («Розвиток культури України наприкінці ХVІІІ – ХІХст.» (9 клас). Уроки-панорами варто практикувати для узагальнення і систематизації набутих знань учнів, які доповнюються опрацюванням додаткової історичної літератури.

До прикладу, у 8 класі такий тип уроку можна провести з теми «Хотинська війна 1621 року», який допоможе детальніше ознайомитися з минулим рідного краю, спонукатиме до пошуково-пізнавальної діяльності. На такому уроці важливий мотиваційний момент навчальної діяльності учнів. Приміром, учитель може озвучити наступний орієнтовний мотиваційний вступ на уроці: «Наша зустріч сьогодні торкнеться тільки однієї сторінки багатотомного роману, окремі видання якого у нас є на книжковій виставці (звернути увагу на книжкову виставку, присвячену 400-

річчю Хотинської війни), роману, написаного відомими і невідомими у книжковому царстві роману, окропленого сльозами і кров'ю [84-86].

Назва його чітка і лаконічна – «Історія – це роман, який був насправді» (епіграф уроку). До студії уроку-панорами «Як це було? Слідами історії» запрошені молоді перспективні «історики» 8 кл. та «хронологісти». У студії працює «Довідкове бюро: Ми спробуємо відтворити панораму подій початку 20-х рр. XVIIст., а саме – події Хотинської війни. Отож, як це було...».

3. Уроки-змагання (уроки КВК, уроки-аукціони, уроки-турніри, уроки-вікторини, уроки-конкурси) Подобаються учням уроки історії, проведені у вигляді практичних занять – навчальних ігор, КВК, турнірів, брейн-рингів, вікторини, конкурсів, які планують як повторювально-узагальнювальні уроки з певних вивчених тем чи розділів.

На таких уроках школярі вчаться критично мислити, самостійно «добувати» знання, швидко знаходити правильну відповідь. Урок-КВК, який можна проводити у 5-11 класах формуватиме стійкий інтерес до навчання, сприятиме організації самопідготовки учнів, систематизації набутих раніше знань. На таких нестандартних уроках клас поділяють на навчальні групи, які будуть вступати у навчальний «двобій». Конкурсними випробуваннями, до прикладу, можуть бути такі мініінтелектуальні види завдань: «Розминка» (називають цікаві факти з вивченої теми, дають відповідь чи це правдиве твердження чи ні), «Пояснити вислів або розшифруй аббревіатуру», «Відновити втрачений текст» (на картках записаний невеликий за об'ємом текст, що стосується навчального матеріалу, де пропущені словосполучення або слова, роки, назви тощо), «Домашнє завдання» (скласти розповідь від першої особи про ту чи іншу історичну подію тощо).

Важливо, що окрім двох команд гравців, решту учнів класу не просто споглядають гру, а стають справжніми «вболівальниками» – групою підтримки. Вони можуть давати тлумачення того чи іншого висловлення, поглиблюватимуть, деталізуватимуть відповіді гравців команд. До прикладу, науроці-КВК з історії України у 9 класі, який проводиться після вивчення теми «Західноукраїнські землі у складі Австро-Угорщини ХІХ ст.», після відповідей команд на одне із запитань «Розминки»: «Чи вірне твердження, що після 25 листопада 1890 р. розпочалася «нова ера» в українськопольських відносинах?», можна звернутися до «групи підтримки»: «Які далекосяжні наслідки мала «нова ера»?» Підсумкові уроки з вивчених тем можна провести у формі історичного турніру або брейн-рингу.

На відміну від телевізійної гри, структура цих інтерактивних видів передбачає більше коло учасників. Спочатку традиційно грають дві команди (по 6 осіб), а третя команда – «в запасі». Решта учнів класу – «група підтримки», яка виступає активним учасником брейн-рингу. У кожному раунді, приміром, пропонується по 5 питань, які оцінюються відповідними балами. У наступному раунді та команда, яка набрала меншу кількість балів – вибуває, а її місце займає третя – «запасна» команда. «Група підтримки» не просто споглядає змагання, а теж відповідає на поставлені їй запитання, поглиблює відповіді «знавців історії» [29, 15].

Наприклад, на історичному брейн-ринзі з теми «Культура України в другій половині ХVІІІ ст.», учитель, після поставленого запитання до учасників команд «Який найпоширеніший був тип початкових шкіл на середину ХVІІІст. на українських землях?» та відповідей учасники команд «Українські народні школи», звертається до «групи підтримки»: «А хто утримував найпоширеніший тип початкових шкіл – українські народні школи? Якою мовою тут здійснювалося навчання?» 3-поміж команди-

«переможниці» на КВК, турнірі, вікторині або конкурсі визначають найкращого знавця теми. Для цього можна використати бліц-запитання.

До проведення уроку-аукціону з історії необхідно підготувати перелік запитань з підсумкової теми, які будуть «продаватися» на «аукціоні», і на які всі учні мають знайти відповіді. Для проведення «аукціону» обирається експертна група та її ведучий, який і визначає порядок запитань, які будуть «продаватися».

До прикладу, ведучий називає учня, а той відповідно – номер запитання. Ведучий звертається до класу із запитанням: «Хто хоче купити це запитання?» (тобто «Хто знає відповідь на дане запитання?»), рахуючи: «Раз», – знову читаючи запитання і оголошує: «Два»... Якщо ж піднімається рука «покупця», надає йому слово. Учитель за відповіді нараховує відповідні бали. Коли запитання повністю куплене, ведучий називає наступного «покупця» [44, 17].

4 Уроки суспільного огляду знань (уроки-творчі звіти, уроки-заліки, уроки-експромт-екзамени, уроки-консультації, уроки-консиліуми) Зазначені типи нестандартних уроків планують для опрацювання найскладніших розділів навчальної програми. Вони мотивують самостійну пізнавальну активність школярів, спонукають до опрацювання додаткової літератури. Здебільшого їх проводять наприкінці семестру або навчального року.

Цікавою формою навчальної діяльності є симпозіум, у ході якого відбувається обговорення думок членів групи у вигляді виступів із задалегідь підготовленими повідомленнями. Після цього виступаючі відповідають на запитання учнів класу. Проведення уроків-симпозіумів практикують у старшій школі – 9-11 класах. Приміром, такий урок можна

провести у 10 класі для опрацювання навчальної теми «Насильницька колективізація та опір її населення. Голодомор 1932-1933 рр.».

Заздалегідь учитель пропонує окремим групам підготувати такі повідомлення: «Більшовицький курс на суцільну колективізацію», «Ліквідація куркульства як класу», «Весняна криза 1930р. сільськогосподарського виробництва», «Голодомор 1932-1933 рр. та його трагічні наслідки». Для доповідачів групи варто поставити наступні проблемні запитання: «Чим суцільна колективізація відрізнялася від попередніх періодів соціалістичного реформування села? Чи були пов'язані між собою процеси індустріалізації та суцільної колективізації, чи вони просто збіглися в часі? Чи колективізація забезпечила здійснення індустріального стрибка, за який було сплачено надто високу ціну?» [71, 65].

5. Уроки комунікаційної спрямованості (уроки-усні журнали, уроки-діалоги, уроки-роздуми, уроки-диспути, уроки прес-конференції, уроки-репортажі) Такого типу нестандартні уроки передбачають використання різноманітних мовних засобів, самостійне опрацювання навчального та додаткового матеріалу, підготовку рефератів, доповідей, обговорення.

Уроки-усні журнали, уроки-діалоги проводять з метою оволодіння новими знаннями, поглиблення та узагальнення раніше набутих знань. Для їх ефективного проведення варто сформулювати назви рубрик (сторінок), запропонувати список рекомендованої літератури та Інтернет-ресурсів. Практикується їх проведення у 5-8 класах. Для урізноманітнення освітнього процесу на уроках-усних журналах та уроках-діалогах можна запрошувати батьків, фахівців різних спеціальностей, очевидців певних подій, старожилів населеного пункту, бібліотекарів тощо. Метою уроків-роздумів передбачено узагальнення та систематизацію набутих знань під час вивчення певної теми

або розділу, розвиток вміння аналізувати, співставляти факти і події, висловлювати власну думку [75, 230-234].

До прикладу, такий нестандартний урок можна провести з підсумкової теми «Основи суспільно-економічного життя України у 2005-2010 рр.» в 11 класі. Кращі знавці історії можуть виступити у ролі експертів, яким пропонується висловити думки-роздуми щодо причини та результатів «помаранчевої революції», причини популярності опозиційних сил на початку ХХІ ст. Далі старшокласники з'ясовують, коли відбувся розкол серед «помаранчевих» політичних сил, розмірковують, чому відбулися дострокові вибори до Верховної Ради у 2007 р. Після полемічних роздумів укладають під керівництвом учителя структурно-логічну схему перегрупування політичних сил в Україні у 2005-2010 рр. Логічним продовженням уроку-роздуму може стати урок-дискусія за проблемним питанням: «Якою була головна причина політичної нестабільності України у 2005-2010 рр.». [79, 56].

Варто підкреслити, що на уроці-дискусії учитель має зорганізувати широке обговорення таких суперечливих питань, стимулюючи цим самим учнів-старшокласників до висловлення власних думок, доповнень та уточнень певних суджень або фактів. Важливо, щоб під час уроку-дискусії школярі навчалися слухати уважно і не перебивати одне одного; уникали реплік, що принижують людську гідність; поважати думки опонентів, прагнули зрозуміти їх; виявляли стриманість, уміння з гідністю визнавати недоліки своєї аргументації. Для демонстрації різних поглядів з певної проблеми варто застосовувати на уроці-дискусії так звану панельну дискусію (засідання експертної групи), яка передбачає обговорення дискусійного питання невеликими групами (4-6 учнів) у два етапи: обговорення проблеми всіма учасниками кожної групи; виклад позиції групи у виступах.

Таку панельну дискусію можна зорганізувати у 7-11 класах, розглядаючи наступні проблемні питання: «Виникнення козацтва: причина або наслідок національно-визвольної боротьби українського народу (Історія України, 8 клас); «Поразка військ Червоної Армії влітку 1941р.: наслідок неготовності до війни або непередумані дії керівництва» (Історія України, 11 клас), «Неп – вимушений захід чи планомірна політика більшовиків ?» (Історія України, 10 клас).

6. Уроки театралізовані (уроки- спектаклі, уроки-концерти тощо) Такі уроки проводять у межах діючих програм і відповідного визначеного навчальним планом часу. Нестандартний урок-спектакль та концерт – це імпровізоване навчальне заняття, яке має особливу структуру. Незважаючи на те, що ці уроки потребують відповідної масштабної попередньої підготовки, як учителі, так і учнів, вони дозволяють не тільки засвоїти матеріал в ігровій формі, але й формують в учнів артистичні здібності, комунікативне спілкування. Дидактичними основами проведення таких нестандартних уроків є: сценарій, театральні реквізити (декорації, костюми тощо), попередні репетиції. Уроки-спектаклі та уроки-концерти варто практикувати для учнів 5-8 класів, які можуть бути у вигляді подорожей, наприклад: «Подорож в Стародавній Єгипет» (Всесвітня історія, 6 клас), «Один день у слов'янському поселенні» (Історія України, 5 клас), «Один день грецького полісу» (Всесвітня історія, 6 клас), «Відвідини іноземних купців столяного града Києва у X ст. (Історія України, 7 клас).

Принципами створення таких форм уроків як урок-спектакль, урок-концерт, може бути підказана (визначена) самою темою та відповідною історичною епохою, а у її основі відтворення зовнішніх атрибутів найбільш типових для того часу. Для більш образного уявлення, зазначені форми можна практикувати і на уроках засвоєння нових знань [85, 256-260].

Особливістю таких форм є те, що текст ролей складають самі школярі, які рецензуються перед спектаклем учителем. Звичайно, враховується і імпровізація, і наближеність дійства до історичної епохи.

7. Уроки-ділові, рольові ігри (уроки-суди історії) Такі уроки передбачають виконання ролей за певним сценарієм, а також імітацію різнопланової діяльності, історичних подій тощо. Відповідно до методики проведення, ігрова модель на уроках може бути сюжетною, рольовою, діловою. Метою проведення зазначеної форми уроків є навчання учнів аналізувати історичні явища, розвиток вмінь давати особисту оцінку історичним діячам, опираючись на одержані у ході самостійної роботи знання. Та і власне, такі форми проведення уроку зацікавлюють учнів, спонукають до більш відповідального опрацювання навчального матеріалу.

Прикладом такої форми може бути урок-суд над історичними постатями. Приміром, урок-суд над Іваном Мазепою сприятиме більш глибокому ознайомленню учнів з одним з відомих і суперечливих гетьманів України на основі опрацьованого додаткового матеріалу, використовуючи всі факти з життя гетьмана. Водночас це допоможе школярам більш детально визначити, яке місце посідала Україна у подіях Північної війни, охарактеризувати хід та наслідки повстання Івана Мазепи проти Росії. Важливо охопити максимальну кількість учнів класу, основними дійовими особами тут виступають: «суддя», «прокурор», «секретар суду», «свідкиочевидці», «адвокат», «помічник адвоката», «журналісти, які проводили незалежне журналістське розслідування», «експерти», «присяжні засідателі».

Необхідно, щоб під час підведення підсумків на уроці-суді учитель обов'язково провів рефлексію у ході якої школярі продовжать речення: «Було цікаво, бо...», «Було складно, тому що ...», «Я зрозумів, що ...»,

«Тепер я зможу...», «Як би я вчинив на місці Івана Мазепи» ?» Важливо, щоб учні, які не отримали «головних» ролей на уроці-суді, залишалися активними учасниками освітнього процесу. Вони можуть бути «присяжними засідателями», і упродовж усього «суду» фіксуватимуть у власних записах позитивне і негативне у діяльності історичної особи, чи навіть епохи, для того, щоб наприкінці уроку проголосували за «правильний вердикт», оголосити своє рішення, зачитавши свої висновки [94].

Інтерактивні методи навчання спрямовані на розвиток комунікаційних навичок учнів, їхню здатність до критичного мислення та роботи в команді. До таких методів відносяться дискусії, дебати, рольові ігри, мозкові штурми та навчальні квести. Використання інтерактивних методів допомагає учням глибше засвоїти матеріал через активну взаємодію і безпосередню участь у процесі навчання. На уроках історії, наприклад, може проводитись «суд над історичною особою», де учні виконують ролі суддів, свідків та інших учасників, обговорюючи певну історичну подію.

Сучасні мультимедійні технології значно розширюють можливості викладання історії. Використання відеофрагментів, віртуальних турів, презентацій, інфографіки та анімацій робить уроки яскравішими та цікавішими. Наприклад, під час вивчення теми про давню Грецію або Рим учитель може використовувати віртуальні екскурсії античними містами, що дозволяє учням глибше зануритися в історичний контекст. Мультимедійні ресурси також є ефективним засобом пояснення складних історичних понять і процесів.

Змішане навчання поєднує традиційні уроки з онлайн-ресурсами та самостійною роботою учнів. Наприклад, частину історичного матеріалу можна вивчати за допомогою відеолекцій або інтерактивних симуляцій вдома, а в класі обговорювати питання, що виникли під час самостійного

ознайомлення. Такий підхід сприяє глибшому засвоєнню знань і дозволяє учням самостійно опрацьовувати історичні факти та події в зручному для них темпі.

Віртуальна реальність (VR) та доповнена реальність (AR) допомагають створити імерсивне середовище для вивчення історії, дозволяючи учням переживати історичні події та побувати у місцях, пов'язаних з певними періодами чи подіями. Наприклад, учні можуть "відвідати" античні міста, побачити, як виглядали середньовічні замки, чи стати свідками важливих історичних моментів. Це підвищує інтерес до предмету і дозволяє створити зв'язок між минулим і сучасністю.

Гейміфікація стає все більш популярною в освітньому процесі, адже вона перетворює навчання на захоплюючу гру. Історичні вікторини, квести, рольові ігри, симуляції та навчальні додатки дозволяють учням активно взаємодіяти з матеріалом, отримуючи нагороди за досягнення і проходження етапів. Наприклад, можна створити квест, в якому учні розв'язують історичні загадки або відтворюють події на політичній карті минулого, що стимулює критичне мислення та дозволяє закріпити знання у цікавій формі.

Інтерактивні презентації та мультимедійні ресурси є важливими складовими сучасних уроків історії, що дають змогу наочно показати події та процеси, використовуючи фото, відео, карти та інфографіку. Сервіси на кшталт Prezi, Canva чи PowerPoint із додатковими елементами анімації можуть зробити урок візуально насиченим та структурованим. Наприклад, анімаційні карти дозволяють простежити територіальні зміни чи події війни, допомагаючи учням легше зрозуміти складні історичні явища [90, 139-140: 98, 76].

Інтернет-ресурси, блоги, онлайн-бібліотеки та соціальні мережі допомагають учням знайти інформацію про різні історичні події та джерела. Соціальні медіа можуть бути корисними для створення "історичних блогів" чи публікацій, де учні досліджують історичні події, висловлюють власну думку або ведуть дискусії з однокласниками. Це розвиває навички самостійної роботи, медіаграмотності та критичного мислення.

Застосування штучного інтелекту (ШІ) на уроках історії відкриває нові можливості для інтерактивного навчання. Зокрема, ChatGPT та інші платформи на основі ШІ можуть слугувати джерелом швидких відповідей на питання учнів, помічником у підготовці матеріалів чи створенні тестів. Учні можуть вести дискусії з чат-ботом про певні історичні події або використовувати його для підготовки до контрольних робіт, що допомагає структурувати знання та закріплювати пройдений матеріал.

Проектне навчання спрямоване на глибоке вивчення теми через самостійну дослідницьку роботу учнів, що вимагає не тільки роботи з джерелами, але й самостійного аналізу та інтерпретації історичних фактів. Темі проектів можуть бути різноманітними: від дослідження місцевої історії до створення хронології визначних подій. Проектне навчання допомагає учням розвивати дослідницькі навички, самостійно працювати з інформацією та обґрунтовувати власні висновки, а також сприяє розвитку командної роботи.

Сучасні реалії нашого життя ставлять перед вчителями ряд нових викликів, нових завдань, виконання нових функцій. Зокрема, в умовах нових вимог до освітнього процесу, державного стандарту та концепції НУШ функція вчителя полягає не у сухому викладі теоретичних знань, а в умінні організувати компетентісне навчання, яке передбачає застосування знань

учнями в реальному житті. Для цього вчителю необхідно вміти застосовувати ряд технологій, методів для їх реалізації.

Кейс-метод — техніка навчання, що використовує опис реальних економічних, соціальних і бізнес-ситуацій. Ті, що навчаються, повинні досліджувати ситуацію, розібратися в суті проблем, запропонувати можливі рішення, щоб змотивувати дискусію, спонукати слухачів до обговорення та аналізу ситуації, до прийняття рішень [48, 52].

В перекладі з англійської кейс – випадок, кейс-стаді – повчальний випадок. З методичної точки зору кейс – це спеціально підготовлений навчальний матеріал, що містить структурований опис ситуації, що запозичена з реальної практики. Кейси занурюють студента в проблему, змушують шукати рішення конкретного завдання [70, 74].

Звичайно, кейс-метод не буде ефективним, якщо його відірвати від решти навчального процесу. Як уже зазначалося, він має застосовуватися виважено, в поєднанні з іншими методами навчання і не бути самоціллю учителя. Застосування кейс-методу має:

- сприяти досягненню мети навчання;
- не порушувати цілісності навчального процесу;
- враховувати інтелектуальну та психологічну готовність аудиторії працювати за кейсовою технологією навчання.

Робота з кейс-технологією складається із декілька етапів.

I етап - «Сторітелінг» - це мистецтво розповіді та передачі за її допомогою необхідної інформації з метою впливу на емоційну, мотиваційну, когнітивної сфери слухача.

II етап – проводиться за метою «метаплану». Метод «метаплану» є незамінним для розв'язання складних завдань у практиці, адже по суті своїй є методом безпосередньої колективної творчості, що забезпечує поштовх до диверсифікації діяльності робочої групи. Суть подальшої роботи буде зводитися до роботи у групах по вирішенню зазначеного питання і презентування (під час обговорення проблеми) своєрідного кластера під назвою «метаплан» за найпростішим способом, об'єднанням учасників у групи [29]. Здобувачі освіти працюють над питаннями:

-Як є? (нові проблеми різних видів складності)

-Як повинно бути? (вказуємо варіанти розв'язання проблеми, які можуть запропонувати учні)

-Чому не так (причини)? (поради для учнів)

- Висновки, пропозиції. (рекомендації для вчителів)

Кожна група презентує пророблену роботу на плакаті.

III етап кейс-методу, завершальний – «Шерінг». Для того, щоб діагностувати освітню та практичну значущість даного заняття необхідно проводити різні прийоми зворотного зв'язку. Чудовими способами для цього є дебріфінг, деролінг, шерінг, фідбек [39].

Шерінг – це внутрішній відгук учасника на те, що відбувалося з ним під час навчання [31, 23]. Проводиться шляхом постановки питань:

- Що я відчуваю?

- Що візьму із почутого із собою?

- Що мене найбільше схвилювало?

Як бачимо, кейс-навчання є комплексним методом, який вимагає серйозної підготовки з боку викладача і здбувачів освіти. Проводити кейси найбільш результативно на етапі завершення вивчення теми як підсумкове завдання, що розкриває на практиці результат роботи учнів протягом попередніх підготовчих занять [67, 45]. Кейс-метод поєднує теорію з практикою та сприяє розвитку таких навичок, як: комунікація, активне слухання, критичне мислення та прийняття рішень, оскільки студенти застосовують знання змісту курсу, розмірковують над тим, що вони знають, і своїм підходом до аналізу [43, 153].

Таким чином, шляхом виконання цих технологій можна досягти формування ключових і предметних компетентностей, розвитку інтелектуальних та практичних навичок у здбувачів освіти по розв'язанню згаданої проблеми, які будуть затребувані при подальшому навчанні та у професійній діяльності, а також будуть використані у повсякденному житті.

Цифрові технології відкривають широкі можливості для організації навчального процесу. У НУШ активно впроваджуються платформи для дистанційного навчання, електронні підручники, інтерактивні дошки, а також інструменти штучного інтелекту, такі як ChatGPT. Ці ресурси допомагають учням краще структурувати знання, доступно представляють інформацію та дозволяють індивідуально підходити до кожного учня. Наприклад, використання ChatGPT на уроках історії може полегшити учням пошук інформації, аналіз джерел та формування власних висновків.

Загалом, технології, що застосовуються для проведення нетрадиційних уроків історії, сприяють підвищенню якості освіти, формуванню важливих компетентностей та мотивації учнів до навчання. Використання

інтерактивних, мультимедійних, ігрових та проектних методів допомагає створити динамічне та захоплююче освітнє середовище, яке відповідає вимогам сучасної школи та освітньої реформи.

Загалом, використання технологій у проведенні нетрадиційних уроків історії у рамках НУШ підвищує якість навчального процесу, сприяє активному засвоєнню знань та формує ключові компетентності учнів. Нетрадиційні технології викладання стимулюють пізнавальну діяльність, сприяють розвитку критичного мислення та допомагають учням глибше зрозуміти зв'язок між історією та сучасністю. Такий підхід дозволяє перетворити уроки історії на динамічний, інтерактивний процес, орієнтований на інтереси та потреби сучасних учнів.

3.2 Використання ІІІ на уроках історії.

Одним з аспектів трансформації освіти є впровадження когнітивних та освітніх технологій зі штучним інтелектом. Це приносить новий етап діджиталізації, поєднуючи два типи навчання - особисте та загальне - для підвищення ефективності, конфіденційності та якості. Викладачі все частіше віддають перевагу використанню різних цифрових сервісів (Kahoot!, Mentimeter, Classstime, Eazy Test Maker, Quizizz) для перевірки успішності учнів у класі та виконання домашніх завдань, створення тестових наборів та вибору потрібних питань. Студенти також зацікавлені в наступному. Крім того, були створені інші цифрові ресурси, такі як презентації, відеоуроки та методичні пакети для роботи в класі. З'явилися популярні інструменти штучного інтелекту, а саме ChatGPT, Lensa AI та Lensa AI. У результаті появи популярних інструментів штучного інтелекту, таких як ChatGPT, Lensa AI та Canva Magic Write, з'явилися нові можливості для освітян, а також сильні та слабкі сторони галузі стали очевидними і основні проблеми галузі.

Однією з головних переваг використання штучного інтелекту в історичній освіті є його висока ефективність у навчанні, що призводить до підвищення зацікавленості учнів, академічної успішності та зниження рівня тривожності.

Варто зазначити, що використання ChatGPT в класі створює зв'язок через спільний досвід і сприятливу атмосферу в класі. Це також допомагає надавати більш точну інформацію, наприклад, використовуючи детальні ілюстрації на уроках права або показуючи паралелі з історичними подіями на уроках історії.

Серед інших переваг:

- швидке та якісне оцінювання знань учнів.
- доступ до широкого спектру освіти для людей з різним рівнем знань та потребами;
- віртуальна реальність та гейміфіковане навчання.

До основних недоліків можна віднести відсутність фізичного та психологічного контакту. Це пов'язано з тим, що боти не можуть замінити людину, яка може надати своєчасну підтримку учням.

Таким чином, впровадження інноваційних технологій в освітній процес відкриває широкий спектр можливостей для надавачів освітніх послуг, що не тільки підвищує ефективність навчання для здобувачів освіти, але й додає нових викликів. Розробка цифрових ресурсів для цікавих занять у класі, автоматизоване оцінювання та навчання на основі віртуальної реальності наразі є популярними серед вчителів, але водночас мають і недоліки, які потребують подальших досліджень, зокрема, у сфері покращення контролю навчання [101, 6].

3.3. Методика використання ChatGPT при викладанні історії

Існують розробки щодо використання ШІ при викладанні історії. Ми пропонуємо структуру для інтеграції ChatGPT у шкільну історичну освіту. Такі розробки, зазвичай включають такі кроки:

1. Узгодження навчальної програми та планування навчання.
2. Вибір і розробка навчальних ресурсів.
3. Інтеграція ChatGPT як віртуального репетитора.
4. Впровадження ефекту занурення та інтерактивного навчання.
5. Механізми оцінки та зворотного зв'язку [102, 44].

Ми пропонуємо кілька конкретних прикладів використання ChatGPT при викладанні історії:

1. Пояснення складних концепцій: Деякі історичні теми є достатньо складними для розуміння дитиною. ChatGPT може пояснити їх більш зрозумілою для дитини мовою, що надає інклюзивності освіті.

Донауковий

Уявіть, що багато-багато років тому люди ще не знали, як працює світ. Вони бачили блискавки, сонце, дощ і не зрозуміли, чому це відбувається. Тоді люди придумували різні історії та легенди, щоб пояснити, що навколо них відбувається. Наприклад, вони могли думати, що блискавки – це гнів богів або що сонце їздить по небу на возі. Це був час, коли люди ще не вміли досліджувати природу за допомогою спеціальних знань чи дослідників. Цей період називають **донауковим**.

Науковий період

Через багато років люди почали більше досліджувати світ навколо себе. Вони навчилися робити експерименти, спостерігати та перевіряти свої здогадки. Наприклад, вони зрозуміли, що блискавки – це не гнів богів, а явище природи, яке можна пояснити наукою. Люди почали записувати свої відкриття і ділитися ними з іншими, щоб кожен міг знати більше. Це був початок **наукового періоду**.

Рис. 1.5 Приклади застосування ChatGPT

2. Інтерактивні уроки: ChatGPT здатен зробити уроки більш інтерактивними, урізноманітнити їх, для підвищення активності учнів.

3. Рис. 1.5 Приклади застосування ChatGPT

Ось як ChatGPT може зробити уроки історії та правознавства більш інтерактивними та цікавими:

1. Історія: Рольові ігри та симуляції історичних подій

ChatGPT може допомогти в проведенні рольових ігор, у яких учні беруть на себе ролі історичних постатей або учасників важливих подій. Наприклад:

- Учні можуть "переговорюватися" з Наполеоном чи Клеопатрою, задаючи їм запитання через ChatGPT.
- Симуляція важливих подій, як-от підписання мирних договорів або ключових битв (наприклад, битва при Ватерлоо), де учні розглядають різні перспективи і роль кожного учасника.

Це допомагає учням краще зрозуміти, як приймалися рішення в історії, і спонукає їх критично мислити.

Рис. 1.6 Приклади застосування ChatGPT

2. Правознавство: Віртуальні судові процеси

ChatGPT може моделювати судові процеси, в яких учні беруть участь як судді, адвокати або свідки. Наприклад, можна створити симуляцію суду з теми прав людини або кримінального права. Учні працюють над розглядом "справи", а ChatGPT виступає у ролі підсудного, свідків або додаткових юридичних консультантів, пояснюючи деталі процесу.

Це дозволяє учням зрозуміти основи судової системи і права через практику.

3. Історія: Інтерактивні вікторини та ігри

ChatGPT може створювати вікторини та ігри на базі вивченого матеріалу. Наприклад:

- Після уроку про Древній Рим, учні можуть відповідати на запитання, а ChatGPT буде оцінювати відповіді і давати підказки.
- Інтерактивна гра типу "Хто я?" де ChatGPT дає учням підказки про історичних персонажів, а вони намагаються вгадати, хто це.

Ці вікторини допомагають учням повторити матеріал і підтримувати інтерес до теми.

Рис. 1.7 Приклади застосування ChatGPT

4. Запитання та відповіді: ChatGPT допомагає складати питання для само- і взаємоперевірки, пропонує зразки відповідей на них. Також він може складати тести різної складності.

1. Запитання для перевірки знань

Легкий рівень:

- Запитання: Що таке науки-помічниці історії?
 - Відповідь: Це науки, які допомагають історикам досліджувати минуле. Вони надають додаткові знання та інструменти для вивчення історичних подій і джерел.
- Запитання: Назвіть три приклади наук-помічниць історії.
 - Відповідь: Археологія, етнографія, хронологія.

Середній рівень:

- Запитання: Яку роль відіграє археологія в історичних дослідженнях?
 - Відповідь: Археологія допомагає вивчати стародавні цивілізації через розкопки та дослідження артефактів, таких як посуд, зброя та будівлі, що дозволяє отримати інформацію про минуле без письмових джерел.
- Запитання: Як антропологія допомагає історикам у вивченні минулого?

Рис. 1.8 Приклади застосування ChatGPT

2. Тести різної складності

Легкий тест:

1. Що вивчає археологія?
 - а) Древні мови
 - б) Фізичні залишки стародавніх цивілізацій
 - с) Розвиток людського суспільства
 - д) Писемні джерела

Правильна відповідь: б) Фізичні залишки стародавніх цивілізацій

2. Що досліджує антропологія?
 - а) Кам'яні артефакти
 - б) Культуру та розвиток людини
 - с) Рукописні документи

Рис. 1.9 Приклади застосування ChatGPT

5. ChatGPT може пропонувати ідеї дослідницьких історичних проєктів.

ChatGPT може запропонувати різноманітні ідеї для дослідницьких історичних проєктів, які підходять для учнів різного віку та рівня підготовки. Ось кілька прикладів дослідницьких тем:

1. Історія повсякденного життя: Побут різних епох

- **Тема:** "Життя середньовічного міста: як жили люди в Європі в XIV столітті?"
 - **Опис:** Дослідження повсякденного життя у середньовічному місті: харчування, одяг, побутові звичаї, освітлення, соціальні класи. Учні можуть порівняти ці аспекти з життям сучасних людей.
 - **Результат:** Створення моделі або презентації, яка ілюструє основні елементи середньовічного життя.

2. Війни та конфлікти: Вплив на суспільство

- **Тема:** "Вплив Другої світової війни на життя жінок у Європі"
 - **Опис:** Дослідження того, як Друга світова війна змінила роль жінок у суспільстві. Учні можуть аналізувати, як війна сприяла їхньому виходу на ринок праці та подальшій емансипації

📄 Повідомлення для ChatGPT

Рис. 1.10 Приклади застосування ChatGPT

6. Створення конспектів: ChatGPT автоматизує рутинний процес підготовки конспектів.

📄 Конспект уроку на тему: "Донауковий та науковий період у історії"

Мета уроку:

1. Ознайомити учнів з основними характеристиками донаукового та наукового періодів у історії.
2. Розвинути розуміння етапів розвитку історичної науки.
3. Виховати критичне мислення та здатність до аналізу різних методів дослідження історичних подій.

План уроку:

1. Організаційний момент (2-3 хвилини)

📄 Повідомлення для ChatGPT

Рис. 1.11 Приклади застосування ChatGPT

7. Порівняння історичних постатей, подій: ChatGPT може створювати порівняльні характеристики.

Звичайно! Ось порівняння двох інших історичних постатей: Тараса Шевченка та Лесі Українки.

Порівняння Тараса Шевченка та Лесі Українки

Критерій	Тарас Шевченко	Леся Українка
Походження	Український поет, художник, громадський діяч.	Українська поетеса, драматург, громадська діячка.
Період діяльності	19 століття	Кінець 19 – початок 20 століття.
Основні ідеї	Національне відродження, боротьба за свободу, соціальна справедливість.	Феміністичні ідеї, пошук правди, боротьба за незалежність.
Спадщина	Один з найважливіших діячів української культури, символ національної ідентичності.	Відома за своїми поетичними творами, активна участь у культурному житті України.
Методи	Літературні твори, живопис, поезія.	Поезія, драма, публіцистика.
Вплив на суспільство	Стимулював національну свідомість, закликав до боротьби за права.	Надихнула жінок на боротьбу за права, стала символом культурної активності.

Повідомлення для ChatGPT

Рис. 1.12 Приклади застосування ChatGPT

3.4. Визначення стану обізнаності вчителів історії на предмет застосування технологій ШІ у їх професійній діяльності

Для того, щоб скласти уявлення про наявність відомостей у вчителів історії про ШІ, ми розробили анкету. Вона оцінюватиме їхню обізнаність про можливості застосування технологій штучного інтелекту для їх професійної діяльності, а також їх обізнаність щодо різноманітності інструментів ШІ для освіти. Анкетування проводилось за допомогою Гугл-форми (рис. 3.1).

Анкета для оцінки обізнаності вчителів про технології штучного інтелекту в освіті

В І U ↺ ↻

Опис форми

Ця форма автоматично збирає електронні листи від усіх респондентів. [Змінити налаштування](#)

1. Чи знаєте ви, які конкретні інструменти ШІ вже використовуються в освіті (аналіз даних, індивідуалізовані платформи для навчання тощо)? *

так

ні

Рис. 2.1. Гугл-форма анкети для вчителів

Короткий варіант (таблиця 3.1) оцінював власні уявлення вчителів щодо їхньої обізнаності у технологіях ШІ, а розгорнутий - дозволяє оцінити реальні знання учасників опитування (таблиця 3.2). Анкетування було анонімним [36].

Анкета для оцінки обізнаності вчителів про технології штучного інтелекту в освіті:

Питання	Варіанти
1. Чи знаєте ви, які конкретні інструменти ШІ вже використовуються в освіті (аналіз даних, індивідуалізовані платформи для навчання тощо)?	Так Ні
2. Чи можете ви навести приклади того, як технології штучного інтелекту можуть покращити якість навчання в школі?	Так Ні
3. Чи позитивно ви оцінюєте свій рівень знань про те, що таке штучний інтелект і як він може бути застосований в освіті?	Так Ні
4. Чи ви знаєте, які можливості надає штучний інтелект для індивідуалізованого навчання та підтримки учнів з різними потребами?	Так Ні
5. Чи знаєте ви про можливості використання штучного інтелекту для автоматизованої оцінки навчальних досягнень?	Так Ні

6. Чи ви ознайомлені із засобами моніторингу та аналізу навчального процесу за допомогою інструментів штучного інтелекту?	Так Ні
7. Чи маєте ви досвід використання штучного інтелекту для створення інтерактивного навчального контенту?	Так Ні
8. Чи важливо для вчителів опанувати основам штучного інтелекту для подальшого удосконалення навчального процесу?	Так Ні
9. Чи знаєте ви про ініціативи та програми навчання вчителів застосуванню штучного інтелекту в освіті?	Так Ні
10. Чи бажаєте ви отримати додаткову освіту та навчання з питань використання технологій штучного інтелекту в навчальному процесі?	Так Ні

Табл. 1.1 Приклади запитань у гугл-формі

Спочатку було проаналізовано відповіді на короткий варіант анкети.

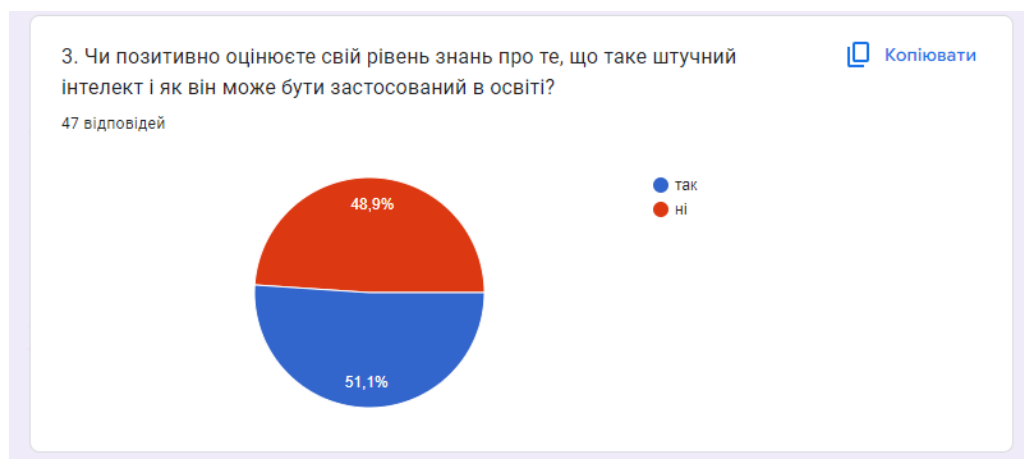

Рис. 2.2 Чи позитивно оцінюють вчителі свій рівень знань про ШІ

Як видно з малюнка, 51,1% вчителів вважають, що мають позитивний рівень обізнаності, натомість 48,9 % чесно визнають, що їх рівень є недостатнім. Щоб з'ясувати наскільки власні уявлення вчителів відповідають реальній обізнаності, ми проаналізували розгорнутий варіант анкети.

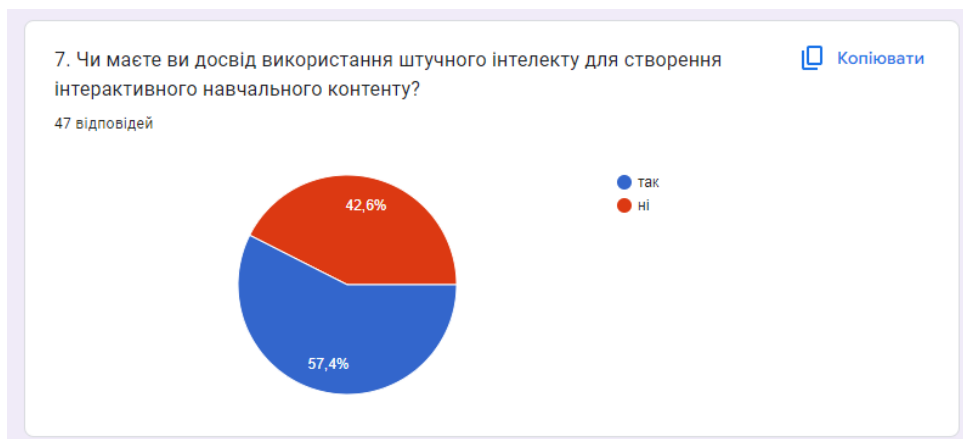

Рис. 2.3 Досвід використання штучного інтелекту для створення інтерактивного навчального контенту

З'ясовано, що більшість вчителів (57,4%) мають досвід використання штучного інтелекту для створення інтерактивного навчального контенту. Проте, 42,6% опитаних педагогів – не використовують ШІ при підготовці до уроців.

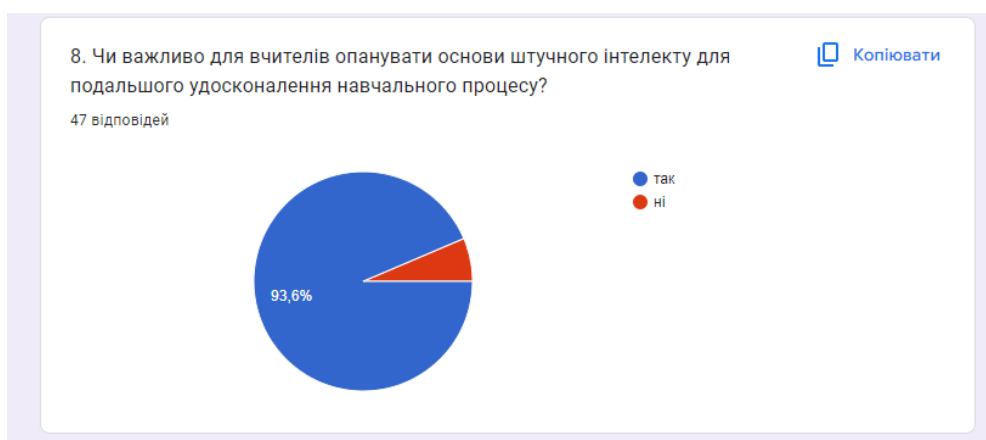

Рис. 3.3 Важливість опануванувати штучний інтелекту для подальшого удосконалення навчального поцесу.

Рис. 3.4 Додаткова освіта та навчання з питань використання технологій штучного інтелекту в навчальному процесі.

У ході вивчення питань з'ясувалось, що вчителі відкриті до нових навчань та додаткових навчать щодо застосування штучного інтелекту у навчальному процесі.

Висновки до розділу 3

Інтеграція ChatGPT, інших технологій ШІ вимагає ретельного розгляду узгодження навчальної програми та педагогічних стратегій. Вчителям потрібна підтримка та навчання, щоб ефективно використовувати ці технології у своїй навчальній практиці, гарантуючи, що вони узгоджуються з цілями навчального плану та сприяють активній участі учнів [63].

ВИСНОВКИ

Сучасний урок історії – це продуктивний урок, на якому учні не тільки відтворюють набуті знання при опануванні нового змісту, де панує ефективне навчання, а й вчать аналізувати, критично відноситися до джерел інформації, роблять власні висновки. Саме тому варто застосовувати, окрім традиційних методів та технологій, інтерактивні форми навчання, які повною мірою забезпечують комплексну реалізацію освітніх, виховних та розвиваючих завдань уроку, формують ключові компетентності школярів.

Поєднання інтерактивних методів та технологій навчання на уроках історії зумовили відступ від чіткої структури комбінованого уроку та появи нестандартних (нетрадиційних) уроків. Такі нові форми освітньої діяльності з історії внесли інтерактивні зміни у діяльність і вчителя, і учнів, перетворюючи їх на ігрову (моделюючу), оціночно-дискусійну, рефлексивну діяльність, де переважають проблемно-пошуковий метод, методи стимулювання інтересу та мотивації навчальної діяльності учнів.

Таким чином, з використанням інтерактивних методів та технологій навчання відбувається переорієнтація з пасивних форм навчання на активну творчу навчальну працю. У процесі дослідження магістерської роботи на тему «Нестандартні уроки з історії у закладах загальної середньої освіти» було сформовано низку висновків, що підкреслюють ефективність нестандартних методик у викладанні історії. Це дослідження показало, що використання нестандартних уроків сприяє підвищенню якості історичної освіти та розвиває в учнів комплекс компетентностей, необхідних для сучасного інформаційного суспільства.

1. Нестандартні уроки як засіб підвищення інтересу до історії. Проведений аналіз свідчить, що нестандартні уроки, такі як інтегровані

заняття, уроки-подорожі, проектні уроки, уроки-дебати та ігрові уроки, здатні значно підвищити інтерес учнів до історії. Вони сприяють формуванню стійкої мотивації до вивчення предмету, адже надають можливість активної участі у процесі навчання, що посилює емоційну залученість. Це, в свою чергу, впливає на рівень засвоєння навчального матеріалу, адже учні більш схильні до активного запам'ятовування та усвідомленого осмислення інформації, коли навчання є захопливим та нестандартним.

2. Розвиток критичного мислення і навичок аналізу історичних подій. Нестандартні уроки передбачають використання завдань, спрямованих на аналіз історичних джерел, ситуацій, проблемних питань та пошук рішень у змодельованих історичних обставинах. Наприклад, під час дебатів, ігор та проектної діяльності учні не лише знайомляться з історичними фактами, а й вчаться їх критично оцінювати, виявляти причинно-наслідкові зв'язки, що дозволяє краще розуміти суть історичних процесів. У такий спосіб вони розвивають важливі аналітичні здібності, що є корисними не лише в навчанні, але й у реальному житті.

3. Формування громадянської свідомості та ключових компетентностей. Нестандартні уроки сприяють не лише формуванню історичних знань, але й розвитку громадянської свідомості учнів. Історія як предмет має потужний потенціал для виховання громадянських ідей, цінностей, патріотизму та поваги до прав і свобод людини. Вивчення історії через призму нестандартних уроків дозволяє учням усвідомити роль і значення історичних подій у сучасному світі, а також розвивати власну активну громадянську позицію, критичне ставлення до історичних і соціальних процесів, що відбуваються як у минулому, так і в сьогоденні.

4. Підвищення якості навчання через взаємодію та колаборативне навчання. Однією з основних особливостей нестандартних уроків є

можливість колективної роботи учнів у групах, що підвищує комунікативні навички, сприяє розвитку командної роботи та співробітництва. Під час уроків-дебатів або проектних занять учні мають можливість обговорювати історичні питання, висловлювати свою думку, ділитися ідеями, що не лише допомагає краще засвоїти матеріал, але й стимулює їх до взаємодії та критичного осмислення думок однокласників.

5. Перспективи розвитку та вдосконалення нестандартних уроків з історії. Досвід впровадження нестандартних методик у викладанні історії у середній школі показує, що такі заняття мають великий потенціал для розвитку. У подальшому дослідження у цій галузі можуть бути спрямовані на адаптацію нестандартних уроків до нових освітніх стандартів, розвиток інтерактивних технологій та інноваційних підходів до навчання історії. Важливим є також розширення використання інформаційно-комунікаційних технологій, що дозволить учням доступ до більшої кількості історичних джерел і додасть нові можливості для навчання.

6. Ефективність нестандартних уроків у контексті індивідуального підходу. Одним із важливих аспектів нестандартних уроків є можливість врахування індивідуальних особливостей учнів, таких як їхні інтереси, рівень підготовки, навчальні здібності та темп сприйняття матеріалу. Нестандартні форми занять дозволяють педагогам обирати відповідні форми і методи роботи, що створюють умови для розвитку потенціалу кожного учня, дають їм змогу проявити себе в різних ролях – від дослідника до творця. Це сприяє кращому засвоєнню матеріалу та допомагає вчителю ефективно адаптувати освітній процес до потреб кожного учня, що є важливим у сучасній педагогіці, орієнтованій на особистісний розвиток.

7. Вплив нестандартних уроків на формування міжпредметних зв'язків. Інтегровані уроки та проектна діяльність, характерні для нестандартних уроків, сприяють встановленню міжпредметних зв'язків, що дозволяє учням

зрозуміти взаємозалежність історичних подій з іншими дисциплінами, такими як географія, література, економіка та культура. Це забезпечує ширший погляд на історичні процеси, допомагає розвинути системне мислення та усвідомити взаємодію різних сфер суспільного життя. Таким чином, нестандартні уроки історії стають інструментом, який збагачує навчальний процес, робить його більш осмисленим та пов'язаним із реальним світом.

8. Значення співпраці з батьками та громадою. Нестандартні уроки часто передбачають залучення учнів до пошуково-дослідницької діяльності, що може бути ефективно організовано завдяки співпраці з батьками та представниками місцевої громади. Наприклад, екскурсії, краєзнавчі проєкти чи обговорення на тему історії рідного краю сприяють поглибленню знань учнів про культурну спадщину своєї місцевості, а також формуванню почуття приналежності до місцевої спільноти. Залучення батьків до участі у навчальному процесі допомагає створити умови для тіснішого зв'язку між школою та сім'єю, що позитивно впливає на навчальні досягнення та соціальну адаптацію учнів.

9. Необхідність професійного розвитку педагогів для реалізації нестандартних уроків. Успішне проведення нестандартних уроків потребує від учителів глибокого розуміння методики, педагогічної майстерності та готовності до інновацій. Важливим є постійний професійний розвиток педагогів, оскільки нестандартні уроки вимагають від учителя творчого підходу, гнучкості, вміння використовувати різноманітні форми роботи та сучасні інформаційно-комунікаційні технології. Саме тому в рамках підготовки та підвищення кваліфікації вчителів доцільно включати навчання методам організації нестандартних уроків, зокрема на основі найкращих практик українських і міжнародних шкіл.

Рекомендації для впровадження нестандартних уроків

у навчальний процес.

За результатами дослідження сформовано практичні рекомендації щодо реалізації нестандартних уроків. Зокрема, доцільно застосовувати такі форми, як інтегровані заняття, історичні дебати, театралізовані уроки та проектну діяльність, які активізують пізнавальну діяльність учнів. Також важливо враховувати вікові особливості учнів при плануванні та виборі методів для нестандартних уроків.

Водночас рекомендовано використовувати сучасні технології, зокрема мультимедійні презентації, цифрові платформи та віртуальні екскурсії, що сприятиме залученню учнів до процесу навчання та урізноманітненню форм подачі матеріалу.

Методичні рекомендації щодо проведення нестандартних уроків. У результаті дослідження було розроблено методичні рекомендації для педагогів, які можуть використовувати нестандартні уроки у своїй практиці. Важливо, щоб такі заняття мали чітку структуру, були інтерактивними та спрямованими на розвиток певних компетентностей. Також необхідно враховувати вікові особливості учнів та їхні інтереси, аби адаптувати зміст нестандартних уроків до конкретної групи учнів.

Застосування нестандартних методик потребує від учителя готовності до творчого підходу в підготовці та проведенні занять, але позитивні результати, які можна отримати, повністю виправдовують ці зусилля.

Таким чином, нестандартні уроки з історії є ефективним засобом підвищення якості навчання, розвитку в учнів ключових компетентностей, критичного мислення та громадянської свідомості. Це дослідження є важливим внеском у вдосконалення методики викладання історії у закладах загальної середньої освіти і підкреслює необхідність подальшого розвитку

нестандартних методів навчання, які відповідають вимогам сучасного суспільства та освіти

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Антипова О. У пошуках нестандартного уроку. *Рідна школа*. 2001. № 1. С. 65-69.
2. Антонюк І. Формування історичної свідомості учнів засобами нестандартних уроків. Київ: Либідь, 2018. 150 с.
3. Атаманчук І. М. Інтерактивні технології навчання в сучасній школі. Полтава: ДОН ПДОА, 2016. 69 с.
4. Ачкасов А. Є. Ігрові та дискусійні методи проведення уроків історії. *Історія та правознавство*. 2010. № 15 (223). С. 6–12.
5. Бабаєва Н.В. Нестандатні узагальнюючі уроки. [Електронний ресурс]. Режим доступу: <https://naurok.com.ua/nestandardni-uzagalnyuyuchi-uroki-z-ukrainsko-movi-zaprogramoyu-2-klasu-28723.html>
6. Баханов К. О. Модель навчання у дискусії. *Історія в школі*. 2000. № 9. С. 16-23.
7. Баханов К. О. Навчання історії в школі: інноваційні аспекти. Харків : Вид.група «Основа», 2022. 176 с.
8. Бех І. Д. Виховання особистості: навчальний посібник / 7-е вид., перероб. і доп. Київ: Либідь, 2018. 848 с.
9. Бобирьов А.В. Педагогічна сутність нестандартних уроків умовах профільного навчання: навч. Посібник. Рівне : Технічні науки, 2019. 275 с.
10. Богачик Т. Традиції та інновації у викладанні суспільних дисциплін. *Історія України*. 2006. січень. №4 (452). С.8.
11. Богачик Т.С. Традиції та інновації у викладанні історії *Історія України*. 2021. №9 (452). С.8-9.
12. Боровець І. Навчання історії в зарубіжній школі : [навч. посіб.] / І. Боровець, В. Дубінський, І. Паур; ред.: С. Копилов; Кам'янець-Подільський національний університет імені Івана Огієнка. Кам'янець-Подільський : Кам'янець-Поділ. нац. ун-т ім. Івана Огієнка, 2020. 243 с.

13. Венцова Н. О. Дискусія як метод навчання історії в школі. *Збірник наук. Праць Бердянського педагогічного університету (педагогічні науки)*. Бердянськ : БДПУ, 2004. № 1. С. 151–159.
14. Власов В. Яким має бути сучасний урок історії. *Історія в школах України*. 2008. № 1. С. 15 – 19.
15. Волкова Н. М. Педагогіка: Посібник для студентів вищих навчальних закладів. К.: Академія, 2023. 616 с.
16. Волкова Н.П. Педагогіка: навч.посіб. Київ: Академвидав.2007. 615 с.
17. Геллер Т. Дискусія як засіб формування критичного мислення учнів. *Історія України*. 2006. лютий. №5 (453). С. 14 – 19.
18. Гнатюк І. Метод проектів у навчанні історії. Тернопіль: Видавництво ТНПУ, 2016.
19. Голованов С. Нетрадиційні уроки історії з використанням історичних міні-вистав. *Історія в школах України*. 1996. №1. С.29 – 34.
20. Грицак Я. Подолати минуле: глобальна історія України. Київ: Портал, 2022, 408 с.
21. Грицак Я. Що таке модерна історія України?. *Україна модерна*. Число 1. Львів, 1996. С. 5–8.
22. Грицак Я. Як викладати історію України після 1991 року? *Українська історична дидактика. Міжнародний діалог. Фахівці різних країн про сучасні українські підручники з історії*. Збірник наукових статей / За ред. М. Телус, Ю. Шаповала. Київ: Генеза, 2000. С. 63–75.
23. Грицак Я. Як стати добрим істориком // *Zaxid.net*. – 2010. – 15 січня
24. Демиденко Т.В., Магдик О.П. Удосконалення змісту і методів викладання шкільних історичних дисциплін. *Історія України*. 2001. № 41. С. 24-45.
25. Державний стандарт базової середньої освіти : Постанова Кабінету Міністрів України від 30. 09. 2020 р. № 898. [Електронний ресурс]. Режим

доступу : https://osvita.ua/legislation/Ser_osv/76886/ (дата звернення: 14. 06. 2024).

26. Десятов Д. Використання відеоджерел на уроках історії. *Історія та правознавство*. 2005. №14. С. 6-8.

27. Десятов Д. Використання комп'ютерних програм для створення мультимедійних опорних конспектів. *Історія в школі*. 2008. №11. С. 53- 55.

28. Десятов Д. Виховання толерантності на уроках історії. *Історія в школах України*. 2006. № 10. С. 27–31.

29. Десять ідей для нестандартних уроків. [Електронний ресурс] : Режим доступу: <https://osvitanova.com.ua/posts/4802-desiat-idei-dlia-nestandartnykh-urokiv> (дата звернення 12.10.2024).

30. Дубровська Л. Теоретичні основи нетрадиційних форм навчання Педагогіка: традиції та інновації. *Матеріали II Міжнародної науково-практичної конференції* (м. Харків, 15-16 травня 2015 року). Херсон : Видавничий дім «Гельветика», 2015. С. 15-17.

31. Дюрант В., Дюрант А. Уроки історії. Огляд історії людства як продукту людського досвіду / Пер. з англ. Г. Пшеничної. Харків: Віват, 2022. 176 с.

32. Желіба О. Використання таблиць на уроках історії в 10-11 класах. *Історія в школах України*. 2001. №4. С. 3-4.

33. Желіба О. Методика роботи з умовно-графічною наочністю на уроках всесвітньої історії в 10-11 класах. *Історія та правознавство*. 2006. №16. С. 1-24.

34. Зайченко І.В. Педагогіка Навчальний посібник. К.: Освіта України, КНТ, 2008. 528 с.

35. Закон України «Про повну загальну середню освіту» від 16.01.2020 р. [Електронний ресурс]. Режим доступу: <https://www.pedrada.com.ua/article/2732-zakon-ukrani-propovnu-zagalnu-serednyu-osvtu>. Назва з екрану.

36. Іванчук М. Г. Формування і розвиток особистісного потенціалу школяра в процесі інтегрованого навчання. *Психологія: Збірник наукових праць*. К.: КПУ імені М.П. Драгоманова, 2003. Вип. 19. С. 127- 131.
37. Інноваційні технології навчання: Навч. посібн. для студ. / [Кол. авторів; відп. ред. Бахтіярова Х. Ш.; наук. ред. Арістова А. В.; упорядн. словника Волобуєва С.В.]. Київ: НТУ, 2017. 172 с.
38. Інноваційні технології навчання в діяльності інженера-педагога : навчальний посібник для інженера-педагога :О. Е. Коваленко, Л. В. Штефан, С. А. Лисенко [та ін.]. Ч. 1 Харків, 2023, 195 с.
39. Інтерактивні методи навчання. Освітній портал «Педрада». <https://www.pedrada.com.ua/article/2316-interaktyvni-metody> (дата звернення: 02.09.2024).
40. Історична освіта в полікультурному суспільстві: виклик та перспективи для України. *Матеріали міжнародного круглого столу* (Київ, 14 липня 2010 р.) / Упоряд.: О. В.Андрощук, О. О. Заплотинська. Київ: Інститут історії України НАН України, 2011. 149 с.
41. Історична освіта і сучасність. Як викладати історію школярам і студентам. Збірник на пошану професора Адама Сухонського з нагоди сорокаріччя педагогічної та наукової діяльності та сімдесятиріччя з дня народження / За ред.: Барбари Кубіс; Пер. з польської: Надії Гончаренко, Тетяни Довжок, Олесі Лазоренко, Лариси Ніколаєнко; Наук. ред.: Олексій Сокирко. Київ: «К.І.С.», 2007. 427 с.
42. Історична освіта: європейський та український досвід. Викладання національної історії в школах Центральної та Східної Європи / Пер. з англ. Оксани Красівської, Наталки Саповської / Пед ред. Р. Маєр. Київ: «К.І.С.», 2010. 288 с

43. Козак Л. В. Кейс-метод у підготовці майбутніх викладачів до інноваційної професійної діяльності. *Освітологічний дискурс*. 2015, с. 153-162.
44. Комаров Ю. Запам'ятовується назавжди! (З практики використання політичних карикатур у шкільному викладанні історії). *Історія в школах України*. 2004. №1. С. 15-20.
45. Комаров Ю. Мить, зупинись! Ти – історична! (З досвіду використання фотоматеріалів на уроках історії). *Історія в школах України*. 2006. №4. С. 15-20.
46. Коляда І. Новітні технології організації дискусії на уроках історії України. *Історія в школі*. 2003. № 11 – 12. С. 34 – 38.
47. Крамаренко С. Г. Інтерактивні техніки навчання як засіб розвитку творчого потенціалу учнів. *Відкритий урок*. 2002. № 5-6. С. 7-11.
48. Курилів В. І. Методика викладання історії: Навчальний посібник. Львів; Торонто: Світ, 2003. 248 с.
49. Лазаренко Г. Проблемно-діяльнісний підхід до навчання історії. Одеса: Вид-во ОНУ, 2015.
50. Леонтьєва О. І. Формування способу життя підлітків засобами культурно-просвітницької діяльності : автореф. дис... канд. пед. наук : спец.13.00.06 «Теорія, методика і організація культурно – просвітньої діяльності». Київ, 2005. 22 с.
51. Левітас Ф., Салата О. Методика викладання історії. Посібник учителя. Харків: 2006. 96 с
52. Лисенко М. Проблемні завдання на уроках історії. Одеса: Видавництво ОНУ, 2017.
53. Лухтай Л.К. Нестандартний урок. *Початкова школа*. 1992. № 3-4. С. 31-32.
54. Малафійк І.В. Дидактика. Навчальний посібник. К.: Кондор, 2005. 397 с.

55. Маринченко Г. М. Методика викладання історії у закладі вищої освіти : навчально-методичний посібник. Миколаїв : ОЛДІ-ПЛЮС, 2021. 292 с
56. Мельник В. В. Інтерація в освітньому процесі: технологія організації. Управління школою. 2006. № 13. С. 15–34.
57. Мироненко О.В. Творча особистість як цілісна людська індивідуальність в умовах компетентнісної освіти. Педагогіка вищої та середньої школи: збірник наукових праць. Кривий Ріг: ДВНЗ «КНУ», 2016. Випуск 47. С.251-255.
58. Мойсеюк Н.Є. Педагогіка: навчальний посібник для студентів вищих навчальних закладів. К. : ВАТ «Білоцерківська книжкова фабрика», 2007. 656 с.
59. Мокрогуз О. П. Інноваційні технології на уроках історії. Харків : Вид. група «Основа»; «Тріада +», 2007. 192 с.
60. Мочкіна Л. І. Нестандартні уроки з історії України. Методичний посібник. Тернопіль: Мандрівець, 2002. 125 с.
61. Муляр О., Василенко Н. Використання дискусійних методів на уроках історії як спосіб виховання толерантності учнів. *Педагогічний дискурс*. 2014. Випуск 16. С. 124-127.
62. Нестандартний урок в інтерактивному режимі [Електронний ресурс] Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/molv_2017_9_88 (дата звернення 15.04.2024).
63. Нестандартний урок як форма організації навчання [Електронний ресурс] : Режим доступу: <https://naurok.com.ua/nestandardniy-urok-yak-forma-organizaci-navchannya-78622.html> (дата звернення 14.10.2024).
64. Нетрадиційні уроки в арсеналі організаційних форм навчання історії [Електронний ресурс]:режим доступу до статті: <http://www.novapedahohika.com/noloms-215-1.html> (дата звернення 14.10.2024).

65. Нова українська школа: Порадник для вчителя [Електронний ресурс]. Режим доступу: <https://nus.org.ua/wp-content/uploads/2017/11/NUSH-poradnykdlya-vchytelya.pdf>. – Назва з екрану. (дата звернення 14.10.2024).
66. Олексін Ю.П. Форми, методи і засоби навчання історії. [Електронний ресурс] : Режим доступу : <https://www.sworld.com.ua/simpoz7/11.pdf> (дата звернення 10.09.2024).
67. Ортинський В.Л. Педагогіка вищої школи: Навчальний посібник [для студ. вищ. навч. закл.]. К.: Центр учбової літератури, 2009. 472 с.
68. Панченко С. Нестандартні форми уроків. *Відкритий урок: розробки, технології, досвід*: Науково-методичний журнал. 2006. № 23/24. С. 34-39.
69. Педагогічні технології в підготовці вчителів: навч. посіб. / І.Ф. Прокопенко, О. М. Іонова, В. І. Євдокимов [та ін.]; Харк. нац. пед. ун-т імені Г. С. Сковороди; за ред. І.Ф. Прокопенка. Харків: ХНПУ, 2018. 457 с.
70. Петрик М. О. Кейс-метод як новий тренд в освіті. *Актуальні проблеми розвитку природничих та гуманітарних наук* : збірник матеріалів VI Міжнар. наук.практ. конф. (11 листопада 2022 р.) / відп. ред. Голуб Г.С., Зінченко М. О. Луцьк, 2022. 500 с. С. 72-74.
71. Печерська Е. Уроки різні та незвичайні. *Рідна школа*. 2005. № 4. С. 62-65.
72. Пижик А. М. Методика викладання історії в школі: навчально-методичні рекомендації до вивчення дисципліни та проходження педагогічної практики студентами. 2-ге вид., перероб. та допов. Київ : Юстон, 2020. 125 с.
73. Підготовка майбутнього вчителя до впровадження педагогічних технологій : навчальний посібник / За ред. І.Я. Зязюна, О.М. Пехоти. К. : Вид. А.С.К., 2003. 240 с.
74. Підласий І.П.. Педагогіка. Новий курс. Книга 1. Загальні основи. Процес навчання. Харків: Основа, 2023. 360 с.

75. Пометун О. І. Методика навчання історії в школі. Київ : Генеза, 2005. 328 с.
76. Пометун О. І., Пироженко Л.В.Інтерактивні технології навчання: теорія, практика, досвід: метод. посіб. Київ : АПН, 2002. 136 с.
77. Пометун О., Пироженко Л. Сучасний урок. Інтерактивні технології навчання. Науково – методичний посібник. Київ, «А.С.К.», 2004.300 с.
78. Пометун О.І, Гупан Н.М. Практичні заняття з історії в основній школі: методичний посібник. Київ: ТОВ «КОНВІ ПРІНТ», 2018. 160 с.
79. Різні види нетрадиційних уроків. Дидактика. Навчальний посібник / І. В. Малафіїк. К.: Кондор, 2009. 406 с.
80. Салата О.О. Методика викладання історії: практикум для вчителя. Харків : Основа, 2007. 112 с.
81. Сергєєва В. Педагогічна комунікативна взаємодія в системі «учитель – учні» та її виховна цінність в умовах спільної творчої діяльності. Педагогічний часопис Волині. 2015. №5. С. 57–63.
82. Ситуаційна методика навчання: теорія і практика / упор. О. Сидоренко, В. Чуба. Київ: Центр інновацій та розвитку, 2021. 256 с.
83. Смаковський Ю. В. Педагогічна культура вчителя як наукова проблема. *Вісник Дніпропетровського університету імені Альфреда Нобеля. Серія «Педагогіка і психологія»*. Педагогічні науки. 2016. № 2 (12). С. 290– 294.
84. Становлення Нової української школи [Електронний ресурс]. / Режим доступу: <https://www.pedrada.com.ua/article/301-stanovlennya-novo-ukranskoshkoli>. (дата звернення 14.09.2024).
85. Староста В. І. Методи інтерактивного навчання: сутність, класифікація. *Науковий вісник Миколаївського національного університету імені В. О. Сухомлинського*. Педагогічні науки. 2018. № 2 (61). С. 256–262.
86. Суховарова-Жорнова О. Методи дослідження історичних портретів XVII – XVIII століть як джерела інформації. Спеціальні історичні

дисципліни: питання теорії та методики: Зб. наук. праць. К., 2003. Ч. 10. Ч. I. С. 136-160.

87. Сучасний урок. Панорама методичних ідей. Упорядник Харківська Н. І. Харків: Вид «Основа», 2022. (Серія «Бібліотека журналу «Історія та правознавство», Вип. 5).

88. Таган Л. В. Використання схем-таблиць на уроці: нові підходи. *Історія та правознавство*. 2007. №27. С. 2- 6.

89. Тимошенко О. Критичне мислення та аналіз історичних документів. Київ: Видавничий дім «Альтернативи», 2020. 100 с.

90. Ткаченко Т. Мультимедійні презентації та їх використання при вивченні шкільних курсів історії. *Соціум. Документ. Комунікація*. Сер. Іст. науки. 2022. Вип. 14. С. 139-157.

91. Удод О. А. Питання історичної дидактики на сторінках "Українського історичного журналу" .Український історичний журнал. 2017. № 6. С. 176-189.

92. Фіцула М.М. Педагогіка: Навчальний посібник для студентів вищих педагогічних закладів освіти К.: Видавничий центр "Академія", 2022. 528 с.

93. Фрацюк В. А. Діагностика готовності педагогів до професійного саморозвитку. *Наука і освіта*. 2016. №10. С. 189–194.

94. Часнікова О.В. Компетентнісний підхід в освіті як основа її реформування [Електронний ресурс]. Режим доступу: https://www.narodnaosvita.kiev.ua/?page_id=2607. Назва з екрана. (дата звернення: 02.09.2024).

95. Шкуренко А. В. Дослідження педагогічної комунікації в педагогічній освіті Електронний інституційний репозитарій Уманського державного педагогічного університету імені Павла Тичини. 2017. URL: https://dspace.udpu.edu.ua/bitstream/6789/8316/1/Shkurenko%20Uman_rus1.pdf (дата звернення: 02.09.2024).

96. Ягоднікова В. В. Кейс-метод (Case study) як форма інтерактивного навчання майбутніх фахівців. Секція “Педагогічні науки”. URL http://www.rusnauka.com/1_NIO_2008/Pedagogica/25496.doc.htm (Дата звернення: 24.10.2024).
97. Ягупов В.В. Педагогіка: Навчальний посібник. К.: Либідь, 2022. 560 с.
98. Яковенко Г.Г. Методика навчання історії: навчально-методичний посібник». Харків: Видавництво ХНАДУ, 2017. 150 с.
99. Яковенко Н. Вступ до історії. Київ: Критика, 2007. 376 с. Ел. версія: https://chtyvo.org.ua/authors/Yakovenko_Natalia/Vstup_do_istorii/
100. Яковенко Н. Образ сусіда в наших підручниках з історії. Українська правда. Історична правда. 2010. 15 грудня.
101. Angel T., Boehrer J. Case learning: How does it work? Why is it effective? [Electronic resource]. Case Method Website: How to Teach with Cases. Santa Barbara: University of California, 2002. URL : <http://www.soc.ucsb.edu/projects/casemethod/teaching.html> (Дата звернення: 24.10.2022).
102. Barnes L. B., Christensen C. R. , Hansen A. J. Teaching and the case method: Text, cases, and readings. Cambridge : Harward Bisness School Press. 1994. 288 p.
103. Hagen Mark von. Does Ukraine Have a Histoty?Slavic Review. Vol. 54. №3, Autumn, 1995, p. 658–673.
104. Kasianov G. Rewriting or Rethinking? Contemporary Historiography and Nation-Building in Ukraine. Dilemmas of State-Led Nation Building in Ukraine / Eds.: Taras Kuzio, Paul D’Anieri. Westport – Connecticut – London: Praeger, 2002. P. 29– 46.

ДОДАТКИ

Додаток А

Громадянська та історична галузь.

Методичні рекомендації для вчителів на 2024/25 рік

У 2024/2025 навчальному році освітній процес у 5–11 класах спрямовують на реалізацію Державного стандарту базової та повної середньої освіти з урахуванням досягнень впровадження концептуальних засад реформування загальної середньої освіти «Нова українська школа» та подолання викликів, зумовлених особливостями освітнього процесу в умовах воєнного стану, зокрема і подолання освітніх втрат.

На допомогу педагогам підготовлено інструктивно-методичні рекомендації щодо організації освітнього процесу. Рекомендації розроблено Міністерством освіти і науки України спільно з Інститутом модернізації змісту освіти, Українським інститутом розвитку освіти та Інститутом педагогіки Національної академії педагогічних наук України.

У рекомендаціях наведено перелік освітніх програм, за якими здійснюється викладання, надано роз'яснення щодо використання навчальної літератури та додаткових дидактичних матеріалів та оцінювання учнів.

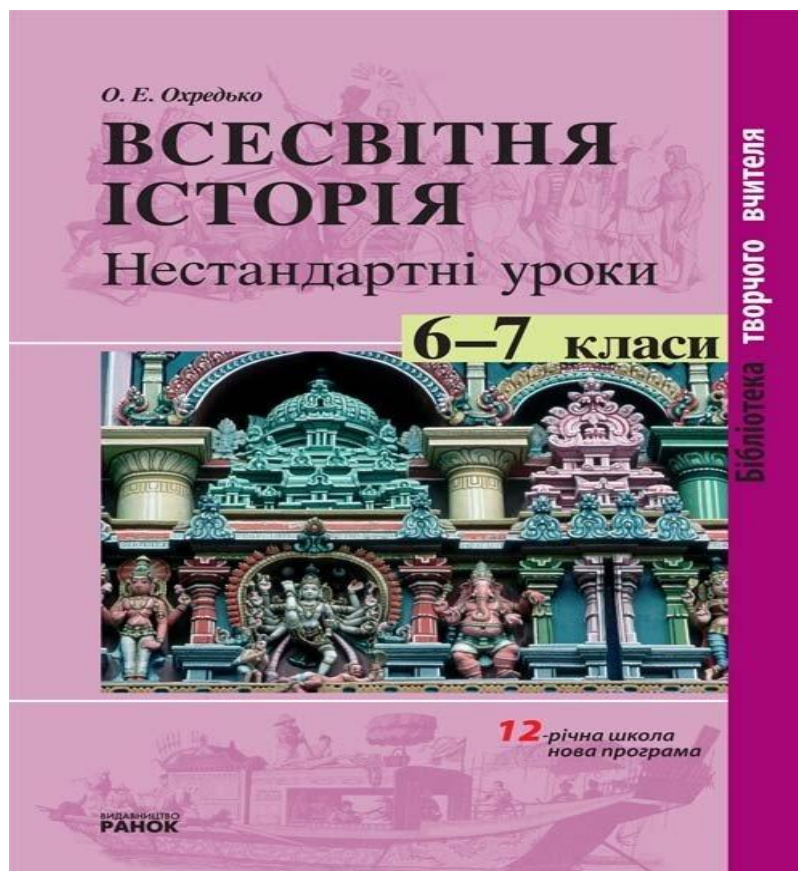
Учителям запропоновано опис найбільш ефективних практик формування в учнів предметних і ключових компетентностей та здійснення психологічного супроводу.

Джерело походження:

Освіта.ua. Громадянська та історична галузь. Методичні рекомендації для вчителів на 2024/25 рік. *Освіта.UA*. URL: <https://osvita.ua/school/metod-rekom/93010/> (дата звернення: 10.11.2024).

Додаток Б

Методичні рекомендації щодо проведення нестандартних уроків історії

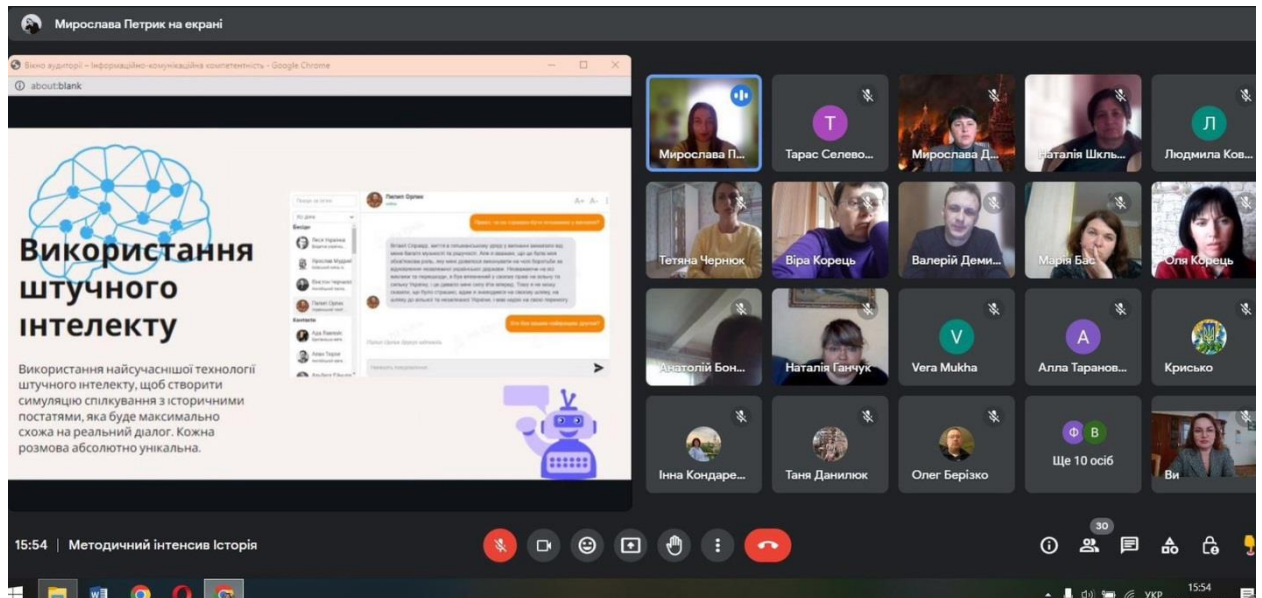

Джерело походження:

Бібліотека творчого вчителя «Всесвітня Історія». Нестандартні уроки 6-7 кл - Книжковий інтернет-магазин Ранок. *Видавництво Ранок - це якісні книжки для всебічного розвитку дітей та дорослих.*

URL: <https://www.ranok.com.ua/info-biblioteka-tvorchogo-vchitelya-vsesvitnya-istoriya-nestandardni-uroki-6-7-kl-3534.html> (дата звернення: 14.11.2024).

Додаток В Участь у конференції Центру професійного розвитку педагогічних працівників Любешівської селищної ради

**Додаток Г Урок «Прес конференція» в учнів 8-М2 класу
на тему: «Політичний та соціальний устрій Русі-України»
Луцького ліцею №21 імені Михайла Кравчука**

Джерело походження: фото з власного фотоархіву.

**Додаток Д Урок- реклама в учнів 6-М2 класу
на тему: «Міста-держави античного Причорномор'я»
Луцького ліцею №21 імені Михайла Кравчука**

Джерело походження: фото з власного фотоархіву.

**Додаток Е Урок «Аукціон знань» в учнів 6-А2 класу
на тему: «Римська республіка»
Луцького ліцею №21 імені Михайла Кравчука**

Джерело походження: фото з власного фотоархіву.

**Додаток Є Урок-гра в учнів 6-М1 класу
на тему: «Культура Давнього Риму»
Луцького ліцею №21 імені Михайла Кравчука**

Джерело походження: фото з власного фотоархіву.

**Додаток Ж Урок-екскурсія в учнів 8-М2 класу
на тему: «Цінність історичних пам'яток»
Луцького ліцею №21 імені Михайла Кравчука**

Джерело походження: фото з власного фотоархіву.

**Додаток 3 Урок-залік в учнів 6-М1 класу
на тему: «Держави Стародавнього Сходу»
Луцького ліцею №21 імені Михайла Кравчука**

Джерело походження: фото з власного фотоархіву.

Додаток Л
Урок-лекція в учнів 8-М2 класу
на тему: «Реформація у Німеччині»
Луцького ліцею №21 імені Михайла Кравчука

Джерело походження: фото з власного фотоархіву.

Додаток М
Урок-обговорення в учнів 8-А2 класу
на тему: «Османська імперія. Період правління Сулеймана I Пишного»
Луцького ліцею №21 імені Михайла Кравчука

Джерело походження: фото з власного фотоархіву.

